

Euroopa Liidu
Nõukogu

Brüssel, 30. aprill 2024
(OR. en)

Institutsioonidevaheline
dokument:
2024/0101(NLE)

9493/24
ADD 1

AELE 32
MI 467
AND 5
SM 5

ETTEPANEK

Saatja:	Euroopa Komisjoni peasekretär, allkirjastanud Martine DEPREZ, direktor
Kättesaamise kuupäev:	26. aprill 2024
Saaja:	Thérèse BLANCHET, Euroopa Liidu Nõukogu peasekretär
Komisjoni dok nr:	COM(2024) 189 final - Annex
Teema:	LISA järgmise dokumendi juurde: Ettepanek: NÕUKOGU OTSUS Euroopa Liidu ning vastavalt Andorra Vürstiriigi ja San Marino Vabariigi vahelise assotsieerimislepingu sõlmimise kohta Euroopa Liidu nimel

Käesolevaga edastatakse delegatsioonidele dokument COM(2024) 189 final - Annex (Part 1/14).

Lisatud: COM(2024) 189 final - Annex (Part 1/14)

EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 26.4.2024
COM(2024) 189 final

ANNEX – PART 1/14

LISA

järgmise dokumendi juurde:

Ettepanek: NÕUKOGU OTSUS

**Euroopa Liidu ning vastavalt Andorra Vürstiriigi ja San Marino Vabariigi vahelise
assotsieerimislepingu sõlmimise kohta Euroopa Liidu nimel**

EUROOPA LIIDU NING VASTAVALT ANDORRA JA SAN MARINO VABARIIGI
VAHELINE ASSOTSIEERIMISLEPING

PREAMBUL

EUROOPA LIIT, edaspidi „EL“,

ühelt poolt

ning

vastavalt ANDORRA VÜRSTIRIIK, edaspidi „Andorra“,

ning

SAN MARINO VABARIIK, edaspidi „San Marino“,

teiselt poolt,

MEENUTADES ELi ja mõlema assotsieerunud riigi vahelisi tihedaid ajaloolisi, geograafilisi, kultuurilisi, poliitilisi ja majanduslikke sidemeid, muu hulgas kehtivate lepingute vormis, samuti mõlema assotsieerunud riigi konkreetseid sidemeid ühe või mitme ELi liikmesriigiga, mille läheduses nad asuvad;

ARVESTADES sidemeid, mis on ELi ja Andorra vahel järk-järgult loodud, tuginedes muu hulgas 28. juuni 1990. aasta kirjavahetuse vormis lepingule Euroopa Majandusühenduse ja Andorra vahel,¹ 15. novembri 2004. aasta koostöölepingule Euroopa Ühenduse ja Andorra vahel,² 30. juuni 2011. aasta rahaküsimusi käsitlevale lepingule Euroopa Ühenduse ja Andorra vahel³ ning 15. novembri 2004. aasta lepingule Euroopa Ühenduse ja Andorra vahel, mis käsitleb nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist, ja sellele lisatud 15. novembri 2004. aasta vastastikuse mõistmise memorandumile⁴ ning viimase 12. veebruari 2016. aasta muutmisprotokollile⁵;

ARVESTADES sidemeid, mis on ELi ja San Marino vahel järk-järgult loodud, tuginedes muu hulgas 16. detsembri 1991. aasta koostöö- ja tolliliidulepingule Euroopa Majandusühenduse ja San Marino Vabariigi vahel,⁶ 27. märtsi 2012. aasta rahanduskoostöölepingule ELi ja San Marino vahel⁷ ning 7. detsembri 2004. aasta lepingule Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahel, mis käsitleb nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist, ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandumile⁸ ning viimase 8. detsembri 2015. aasta muutmisprotokollile⁹;

---

¹ EÜT L 374, 31.12.1990, lk 16.

² EÜT L 135, 28.5.2005, lk 14.

³ ELT C 369, 17.12.2011, lk 1.

⁴ ELT C 359, 4.12.2004, lk 33.

⁵ EÜT L 268, 1.10.2016, lk 40.

⁶ ELT C 302, 22.11.1991, lk 12.

⁷ ELT C 121, 26.4.2012, lk 5.

⁸ EÜT L 381, 28.12.2004, lk 33.

⁹ ELT C 346, 31.12.2015, lk 3.

ARVESTADES, et assotsieerunud riikidel on sajanditepikkused tihedad sidemed oma naaberriikidega, mis on nüüd ELi liikmed, ja et nende territooriumi ümbritseb ELi territoorium;

OLLES OTSUSTANUD luua assotsiatsiooni, et tihendada, mitmekesistada ja alal hoida suhteid, milles aluseks on ELi ja assotsieerunud riikide ühised väärtused – austus inimväärikuse vastu, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste austamine – ning mis moodustavad käesoleva lepingu olemusliku osa;

OLLES TÕOTANUD edendada neid ühiseid väärtusi ühiskonnas, mida iseloomustab mitmekesisus, diskrimineerimise puudumine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus;

RÕHUTADES ELi soovi sõlmida erilised suhted oma naaberriikidega, et luua ühistegevust võimaldav heaolu ja heanaaberlikkuse ala, kus kehtivad vastastikused õigused ja kohustused ning mida iseloomustavad tihedad, rahumeelsed ja koostööl põhinevad suhted;

SEADES EESMÄRGI luua ELi ja assotsieerunud riikide vaheliste suhete terviklik ja sidus raamistik, võttes eriti arvesse iga assotsieerunud riigi olukorda, nagu on ette nähtud 3. deklaratsioonis Euroopa Liidu lepingu (ELi leping) artikli 8 kohta;

KINDEL OTSUSES tagada assotsieerunud riikide majandusintegratsioon ja nende osalus ELi siseturul, sealhulgas eriti selle neli jagamatut vabadust – inimeste, kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumine –, tuginedes ühistele eeskirjadele ja võrdsetele tingimustele, arvestades seejuures iga assotsieerunud riigi olukorda ning säilitades nende ja nende institutsioonide sõltumatuse;

OLLES OTSUSTANUD suurendada assotsiatsiooni varal assotsieerimislepingu osaliste kodanikele ja ettevõtetele avanevaid majanduslikke ja ärivõimalusi;

KINDEL OTSUSES tagada assotsieerimislepingu rakendamisega siseturul homogeensus, õiguskindlus, käesoleva lepingu ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine ning võrdne kohtlemine, muu hulgas mis puudutab assotsieerimislepingu kohaldamisalasse kuuluvaid majandustegevuses osalejaid ja kodanikke;

TUNNISTADES vajadust kehtestada käesoleva lepingu nõuetekohase toimimise ja ELi õiguse igakülgse järgimise tagamise eesmärgil asjakohane institutsiooniline raamistik, sealhulgas eriti foorum assotsieerimislepingu osaliste vaheliseks dialoogiks, järelevalvet ja vaidluste lahendamist puudutavad menetlused ning Euroopa Liidu Kohtu ainupädevus, et tagada käesoleva lepingu ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine;

SOOVIDES süvendada koostööd Euroopa Parlamendi liikmete ja assotsieerunud riikide parlamentide liikmete vahel, samuti ELi ja assotsieerunud riikide sotsiaal- ja majanduspartnerite vahel;

MÄRKIDES ÄRA ELi ja assotsieerunud riikide soovi võtta omavahelise assotsieerimislepingu aluseks tervishoiu, turvalisuse ja tarbijakaitse kõrge tase;

OLLES OTSUSTANUD säilitada, kaitsta ja parandada keskkonna kvaliteeti ja tagada loodusvarade kaalutletud ja mõistlik kasutamine eelkõige säästva arengu põhimõtte ning ettevaatus- ja ennetusmeetmete võtmise põhimõtte alusel, samuti aidata kaasa inimeste ja loomade heaolule;

TEADLIK sellest, kui oluline on kestliku arengu majanduslik, keskkonnavalane ja sotsiaalne mõõde, ning SOOVIDES propageerida ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 ja selle kestliku arengu eesmäärke ning aidata kaasa nende saavutamisele;

KINNITADES veel kord oma tahet järgida Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja, inimõiguste ülddeklaratsiooni, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning Euroopa Nõukogu ja Euroopa Julgeoleku- ja koostööorganisatsiooni eesmäärke ja põhimõtteid;

MÄRKIDES ÄRA, et assotsiatsiooni loomine tihendab liidu ja kummagi assotsieerunud riigi kahepoolseid suhteid, innustades assotsieerimislepingu osalisi saavutama veelgi suurem seisukohtade lähedus ühist huvi pakkuvates kahepoolsetes, piirkondlikes ja rahvusvahelistes küsimustes;

KES, olles esitanud oma kehtivaks ja vormikohaseks tunnistatud täisvolitused, on kokku leppinud järgmises:

I OSA

EESMÄRGID, VÄÄRTUSED JA PÕHIMÕTTED

ARTIKKEL 1

Eesmärgid

1. Käeoleva lepinguga luuakse assotsiatsioon ELi ning vastavalt Andorra ja San Marino vahel (edaspidi „assotsiatsioon“).
2. Assotsiatsioonil on järgmised eesmärgid:
  - a) tagada assotsieerunud riikide osalus siseturul, sealhulgas inimeste, kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumine ning võrdsed tingimused neile mõlemale ja ELile vastavalt käesolevale lepingule, samuti osalus vastavas horisontaalses ja kaasnevas poliitikas, arvestades iga assotsieerunud riigi olukorda, ning
  - b) luua raamistik, mis on kohane ELi ja mõlema assotsieerunud riigi vahelise dialoogi ja koostöö arendamiseks ja edendamiseks muudes ühist huvi pakkuvates valdkondades.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas lepingus kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „assotsieerunud riigid“ – vastavalt Andorra ja San Marino;
- b) „lepinguosalised“ – EL, Andorra ja San Marino;
- c) „assotsieerimislepingu osalised“ – EL, kes on assotsieerimislepingu üks osaline, ja vastavalt kas Andorra või San Marino, kes on assotsieerimislepingu teine osaline;
- d) „leping“ – raamleping, raamprotokollid, assotsieerunud riikide protokollid ja lisad;
- e) „raamleping“ – leping ilma protokollide ja lisadeta;
- f) „assotsieerunud riikide protokollid“ – iga assotsieerunud riigi protokollid ja nende juurde kuuluvad lisad, millega kehtestatakse eesmärkide saavutamisele suunatud eritingimused ja ELi siseturu *acquis*’ vastuvõtmisega seotud elemendid;
- g) „raamprotokollid“ – kõigile kolmele assotsieerimislepingu osalisele ühised protokollid;
- h) „assotsieerunud riikide protokollide lisad“ – tekstid, mis sisaldavad käesoleva lepingu kohaldamisalasse kuuluvaid ELi õigusakte koos kõigi kohandustega;

- i) „Euroopa Liidu Kohus“ (edaspidi „Euroopa Kohus“) – Euroopa Kohus ja Üldkohus.

ARTIKKEL 3

Väärtused

Käesoleva lepingu aluseks on ELi ja assotsieerunud riikide ühised väärtused – austus inimväärikuse vastu, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste austamine. Need väärtused on käesoleva lepingu olemuslik osa ühiskonnas, mida iseloomustab mitmekesisus, diskrimineerimise puudumine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus.

ARTIKKEL 4

Põhimõtted

Raamlepingu artiklis 1 esitatud eesmärkide saavutamiseks võtavad assotsieerimislepingu osalised kõik asjakohased üld- või erimeetmed, et tagada käesolevast lepingust tulenevate kohustuste täitmine kooskõlas järgmiste peamiste põhimõtetega:

- a) ELi siseturu nõuetekohane toimimine ja homogeensus, tuginedes ühtsetele eeskirjadele;

- b) majandustegevuses osalejate ja üksikisikute õiguskindlus ja võrdne kohtlemine;
- c) iga assotsieerunud riigi spetsiifilise olukorra arvessevõtmine.

ARTIKKEL 5

Mittediskrimineerimise põhimõte

Käesoleva lepingu reguleerimisalas, piiramata selle mis tahes erisätete kohaldamist, on keelatud igasugune diskrimineerimine kodakondsuse alusel.

II OSA

KAUPADE, ISIKUTE, TEENUSTE JA KAPITALI VABA LIIKUMINE

1. PEATÜKK

KAUPADE VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 6

Kaupade vaba liikumine

Kooskõlas käesoleva lepingu sätetega kehtestatakse kaupade vaba liikumine assotsieerimislepingu osaliste vahel.

ARTIKKEL 7

Tollimaksude keeld

Assotsieerimislepingu osaliste vahel on keelatud impordi- ja eksporditollimaksud ning samaväärse toimega maksud. See keeld kehtib ka fiskaalsete tollimaksude suhtes.

ARTIKKEL 8

Koguseliste piirangute keeld

Assotsieerimislepingu osaliste vahel on keelatud koguselised impordi- ja ekspordipiirangud ja kõik samaväärse toimega meetmed.

ARTIKKEL 9

Impordi-, ekspordi- ja transiidikeelud või -piirangud

1. Käesolev leping ei välista selliste impordi-, ekspordi- või transiidikeeldude või -piirangute kohaldamist, mis on õigustatud kõlbluse, avaliku korra või julgeoleku seisukohast või seotud inimeste, loomade või taimede elu ja tervise kaitsega, kunstilise, ajaloolise või arheoloogilise väärtusega rahvusliku rikkuse või tööstus- ja kaubandusomandi kaitsega. Sellised keelud või piirangud ei tohi siiski kujutada endast meelevaldse diskrimineerimise vahendit ega assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse varjatud piiramist.
2. Eelistada tuleks meetmeid, mille mõju assotsieerimislepingu osaliste vahelisele kaupade vabale liikumisele on kõige väiksem. Selliste meetmete kestus peab piirduma lõikes 1 esitatud eesmärkide saavutamiseks rangelt vajalikuga.

ARTIKKEL 10

Riigimaksud

Kumbki assotsieerimislepingu osaline ei kehtesta teise assotsieerimislepingu osalise toodetele otseselt või kaudselt ühtegi riigimaksu lisaks neile, mida kohaldatakse otseselt või kaudselt samasuguste kodumaiste toodete suhtes. Samuti ei kehtesta kumbki assotsieerimislepingu osaline teise assotsieerimislepingu osalise toodetele ühtegi sellist riigimaksu, mis võimaldaksid muid tooteid kaudselt kaitsta.

ARTIKKEL 11

ELi ühise tollitariifistiku kohaldamine

Suhetes kolmandate riikidega kohaldavad assotsieerunud riigid ELi ühist tollitariifistikku kooskõlas vastavate assotsieerunud riikide protokollide sätetega.

ARTIKKEL 12

ELi ühise kaubanduspoliitika kohaldamine

Suhetes kolmandate riikidega kohaldavad assotsieerunud riigid ELi ühist kaubanduspoliitikat – sh ELi kaubanduse kaitsemeetmeid – kooskõlas iga assotsieerunud riigi protokolli XXV lisa sätetega.

ARTIKKEL 13

Muud eeskirjad

1. Erisätteid ja erikord on esitatud:
  - a) toiduohutuse ning veterinaar- ja fütosanitaarküsimuste kohta iga assotsieerunud riigi protokollis I lisas,
  - b) tehniliste normide, standardite, katsetamise ja sertifitseerimise kohta iga assotsieerunud riigi protokollis II lisas,
  - c) tootevastutuse kohta iga assotsieerunud riigi protokollis III lisas,
  - d) energia kohta iga assotsieerunud riigi protokollis IV lisas,
  - e) tollialaste õigusaktide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXIII lisas,
  - f) põllumajandusalaste õigusaktide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXIV lisas ja
  - g) raamlepingu artikliga 12 hõlmatutest erinevate aspektide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXV lisas.
2. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse lõikes 1 osutatud erisätteid ja -korda kõikide toodete suhtes.

2. PEATÜKK

ISIKUTE, TÖÖTAJATE JA FÜÜSILISEST ISIKUST ETTEVÕTJATE VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 14

Töötajate vaba liikumine

1. Assotsieerimislepingu osaliste vahel tagatakse töötajate liikumisvabadus.
2. Selline liikumisvabadus nõuab ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi töötajate igasuguse kodakondsusel põhineva diskrimineerimise kaotamist nii töölevõtmise, töö tasustamise kui ka muude töötingimuste puhul.
3. Alludes piirangutele, mis on õigustatud avaliku korra või julgeoleku või rahvatervise seisukohast, toob see endaga kaasa õiguse:
  - a) võtta vastu tegelikult tehtud tööpakkumisi;
  - b) sel eesmärgil vabalt liikuda ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil;
  - c) viibida ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil töötamise eesmärgil kooskõlas selle riigi kodanike töösuhteid reguleerivate õigus- ja haldusnormidega;

- d) jääda ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi territooriumile pärast seal töötamist.
- 4. Käesoleva artikli sätted ei hõlma avalikus teenistuses töötamist.
- 5. Erisätted töötajate liikumisvabaduse kohta on esitatud assotsieerunud riikide protokollides ja ennekoike iga assotsieerunud riigi protokollis V lisas.

ARTIKKEL 15

Töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate sotsiaalkindlustus

Töötajate ja füüsilisest isikust ettevõtjate liikumisvabaduse võimaldamiseks tagavad assotsieerimislepingu osalised kooskõlas iga assotsieerunud riigi protokollis VI lisaga töötajatele, füüsilisest isikust ettevõtjatele ja nende ülalpeetavatele sotsiaalkindlustuse vallas eelkoike järgmise:

- a) kooigi eri riikide õigusaktide kohaselt arvessevõetavad perioodid liidetakse kokku, et omandada ja säilitada õigus hüvitisele ja arvutada hüvitise suurus;
- b) isikutele, kes elavad assotsieerimislepingu osaliste territooriumil, makstakse hüvitist.

ARTIKKEL 16

Diplomite vastastikune tunnustamine

Selleks et hõlbustada tegevuse alustamist ja jätkamist töötaja või füüsilisest isikust ettevõtjana, võtavad assotsieerimislepingu osalised iga assotsieerunud riigi protokolli VII lisas kirjeldatud meetmed, mis käsitlevad diplomite ja muude kvalifikatsioonitõendite vastastikust tunnustamist ning assotsieerimislepingu osaliste territooriumile õigus- ja haldusnormidega ettenähtud sätete kooskõlastamist töötajaks või füüsilisest isikust ettevõtjaks hakkamise ja sellena tegutsemise valdkonnas.

3. PEATÜKK

ASUTAMISVABADUS

ARTIKKEL 17

Asutamisvabadus

1. Käesoleva lepingu sätete kohaselt tagatakse asutamisvabadus assotsieerimislepingu osaliste vahel.
2. Keelatud on kõik piirangud ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanike asutamisvabadusele territooriumil, mis kuulub mõnele teisele neist riikidest. See kehtib ka mõne ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanike poolt esinduste, filiaalide ja tütarettevõtjate rajamise suhtes mõne kõnealuse riigi territooriumil.
3. Vastavalt 5. peatüki sätetele hõlmab asutamisvabadus õigust alustada ja jätkata tegutsemist füüsilisest isikust ettevõtjana ning asutada ja juhtida ettevõtteid – eelkõige äriühinguid raamlepingu artikli 20 teise lõigu tähenduses – tingimustel, mida oma kodanike jaoks sätestavad selle riigi seadused, kus niisugune asutamine toimub.
4. Asutamisvabadust käsitlevad erisätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis lisades VIII kuni XI ja XXII ning raamprotokollis nr 3.

ARTIKKEL 18

Avaliku võimu teostamine

Käesoleva peatüki sätteid ei kohaldata assotsieerimislepingu osaliste niisuguse tegevuse puhul, mis on kas või ajutiselt seotud avaliku võimu teostamisega.

ARTIKKEL 19

Erikord avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahvatervise kaalutlustel

Käesoleva peatüki sätted ja nende alusel võetud meetmed ei piira nende õigus- ja haldusnormide kohaldatavust, millega on ette nähtud mõne ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi kodaniku teistsugune kohtlemine avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahvatervise kaalutlustel.

ARTIKKEL 20

Kohaldamisala ja äriühingu määratlus

1. ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi seaduste kohaselt asutatud äriühinguid, mille registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht on kõnealuse riigi territooriumil, käsitletakse käesoleva peatüki kohaldamisel samamoodi, kui ELi liikmesriikide või asjaomase assotsieerunud riigi kodanikest füüsilisi isikuid.

2. Äriühingutena mõistetakse tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud mittetulundusühingud.

ARTIKKEL 21

Osalemine äriühingute kapitalis

ELi liikmesriik või asjaomane assotsieerunud riik võimaldab teise riigi kodanikele seoses raamlepingu artikli 20 lõikes 2 määratletud äriühingute kapitalis osalemisega samasuguse kohtlemise nagu omaenese kodanikele, ilma et see piiraks käesoleva lepingu teiste sätete kohaldamist.

ARTIKKEL 22

Diplomite vastastikune tunnustamine

Käesolevas peatükis käsitletud küsimuste suhtes kohaldatakse raamlepingu artiklit 16.

ARTIKKEL 23

Erisätted

Asutamisvabadust transporditeenuste valdkonnas reguleeritakse 6. peatükiga.

4. PEATÜKK

TEENUSTE OSUTAMISE VABADUS

ARTIKKEL 24

Teenuste osutamise vabadus

1. Kooskõlas käesoleva lepinguga tagatakse assotsieerimislepingu osaliste vahel teenuste osutamise vabadus.
2. Keelatud on kõik assotsieerimislepingu osaliste vahelised teenuste osutamise vabaduse piirangud, mis puudutavad assotsieerunud riigi või ELi liikmesriigi kodanikke, kes asuvad muus riigis kui teenusesaaja.
3. Teenustena mõistetakse tavaliselt tasulist tegevust niivõrd, kui see ei ole reguleeritud kaupade, kapitali ja isikute vaba liikumist käsitlevate sätetega.
4. Teenuste hulka kuulub ennekõike järgmine:
  - a) tööstuslik tegevus;
  - b) kaubanduslik tegevus;
  - c) käsitööstuslik tegevus;

d) vabakutseline tegevus.

Ilma et see piiraks 3. peatüki sätete kohaldamist, võib teenust osutav isik ajutiselt jätkata oma tegevust teenuse osutamise riigis samadel tingimustel, mis see riik on seadnud oma kodanikele.

5. Iga assotsieerunud riigi protokolli lisades IX kuni XI ja ning raamprotokollis nr 3 on esitatud teenuste osutamise vabadust käsitlevad erisätted.

ARTIKKEL 25

Diskrimineerimiskeeld

Seni kuni assotsieerimislepingu osaliste vahelised piirangud teenuste osutamise vabadusele ei ole kaotatud, rakendavad lepinguosalisel selliseid piiranguid kõigi isikute suhtes, kes osutavad teenuseid artikli 24 lõike 2 tähenduses, tegemata vahet nende kodakondsuse või elukoha alusel.

ARTIKKEL 26

Erisätted

1. Transporditeenuste osutamise vabadust reguleeritakse 6. peatükiga.
2. Käesolevas peatükis käsitletud küsimusi reguleeritakse raamlepingu artiklitega 16, 18, 19 ja 20.

5. PEATÜKK

KAPITALI VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 27

Kapitali liikumine

1. Käesoleva lepingu raames on keelatud piirangud kapitali liikumisele assotsieerimislepingu osaliste vahel.
2. Käesoleva lepingu raames on keelatud piirangud maksetele assotsieerimislepingu osaliste vahel.
3. Erisätted kapitali ja maksete vaba liikumise kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XII lisas.

ARTIKKEL 28

Kapitali vaba liikumisega kooskõlas olevad meetmed

1. Artikkel 27 ei mõjuta järgmisi ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide õigust:
  - a) kohaldada oma maksuseaduste vastavaid sätteid, mis eristavad maksumaksjaid nende elukoha või nende kapitali investeerimise koha põhjal;

- b) võtta kõiki vajalikke meetmeid, et takistada siseriiklike õigusnormide rikkumist, eriti maksustamise ja rahaasutuste usaldatavusnormatiivide täitmise järelevalve alal, või kehtestada kapitali liikumise deklareerimise kord haldamiseks vajalike või statistiliste andmete saamiseks, või võtta meetmeid, mis on õigustatud avaliku korra või avaliku julgeoleku seisukohalt.
2. Käesoleva peatüki sätted ei mõjuta niisuguste asutamisõiguse piirangute kohaldamist, mis on käesoleva lepinguga kooskõlas.
3. Lõigetes 1 ja 2 märgitud meetmed ja kord ei tohi kujutada endast suvalise diskrimineerimise vahendit ega varjatud piirangut kapitali ja maksete vabale liikumisele.

ARTIKKEL 29

Piirangud maksebilansiraskuste puhul

Kui ELi liikmesriik, kelle ametlik vääring ei ole euro, või assotsieerunud riik on raskustes või teda ähvardavad tõsised maksebilansiga seotud raskused, mis on põhjustatud tema maksebilansi üldisest tasakaalustamatusest või tema käsutuses oleva vääringu liigist, ning kui need raskused võivad ohustada käesoleva lepingu toimimist, võib asjaomane ELi liikmesriik või assotsieerunud riik võtta kaitsemeetmeid.

ARTIKKEL 30

Kapitali liikumise või maksetega seotud kaitsemeetmed

Kui ELi majandus- ja rahaliidu toimimises esinevad erandlikud asjaolud või tõsised probleemid (või on nende esinemise oht), võib EL võtta vastu või jätta kehtima kapitali liikumise või ülekannetega seotud kaitsemeetmed ajavahemikuks, mis ei ületa kuut kuud, kui sellised meetmed on rangelt vajalikud.

ARTIKKEL 31

Kaitsemeetmete rakendamine

Ühelt poolt EL ja teiselt poolt mõlemad assotsieerunud riigid rakendavad raamlepingu artikli 29 sätteid oma sisemenetluste kohaselt.

ARTIKKEL 32

Ühiskomitee roll kaitsemeetmete puhul

1. Kõigist raamlepingu artikliga 29 ette nähtud meetmetest teatakse viivitamatult raamlepingu artikli 76 alusel loodud ühiskomiteele.

2. Kõigi raamlepingu artikliga 29 ette nähtud meetmete suhtes toimub ühiskomitees enne ja pärast neist teatamist konsulteerimine ja teabevahetus.
3. Raamlepingu artiklis 29 kirjeldatud olukordades, kus esineb ootamatu maksebilansi kriis ja nimetatud artikli lõikes 2 sätestatud menetlust ei saa kasutada, võib asjaomane ELi liikmesriik või assotsieerunud riik võtta ettevaatusabinõuna vajalikke kaitsemeetmeid. Need meetmed peavad võimalikult vähe häirima käesoleva lepingu toimimist ega tohi olla ulatuslikumad, kui on vältimatult vaja ootamatult tekkinud raskuste ületamiseks.
4. Kui meetmeid võetakse vastavalt käesoleva artikli lõikele 3, tuleb neist teatada hiljemalt nende jõustumise kuupäeval ning käesoleva artikli lõikes 2 nimetatud teabevahetus ja konsulteerimine toimuvad võimalikult kiiresti pärast seda.

6. PEATÜKK

TRANSPORT

ARTIKKEL 33

6. peatüki kohaldamisala

1. Käesolevat lepingut kohaldatakse kombineeritud transpordi, autotranspordi, raudteetranspordi, siseveetranspordi ja meretranspordi, sealhulgas nende transpordiliikidega seotud teenuste suhtes.
2. Käesoleva lepingu transpordialaseid eesmärke täidetakse vastavalt raamlepingu artiklitele 34–37 ja iga assotsieerunud riigi protokolli XIII lisa sätetele.

ARTIKKEL 34

Riiklike eeskirjade mittediskrimineeriv kohaldamine

Ühe assotsieerimislepingu osalise sätteid, mis käsitlevad kombineeritud transporti, raudteetransporti, autotransporti, siseveetransporti ja meretransporti ning mis ei sisaldu iga assotsieerunud riigi protokolli XIII lisas, peavad oma otsese või kaudse mõju poolest olema teiste assotsieerimislepingu osaliste vedajate suhtes vähemalt niisama soodsad, kui asjaomase assotsieerimislepingu osalise vedajate suhtes.

ARTIKKEL 35

Transpordisektorile antav riigiabi

Transporditeenustele antav abi on käesoleva lepinguga kooskõlas, kui see vastab transpordi koordineerimise vajadustele või kujutab endast avalike teenuste hulka kuuluvate teatavate kohustuste täitmise kulude katmist.

ARTIKKEL 36

Diskrimineerivate hindade ja tingimuste keeld

1. Assotsieerimislepingu osaliste territooriumil toimuvate vedude korral on keelatud diskrimineerimine, mis seisneb selles, et vedajad kehtestavad veetavate kaupade päritolu- või sihtriigi alusel erinevad veohinnad või erinevad veotingimused ühtede ja samade kaupade transportimisel ühtedel ja samadel ühendusteedel.
2. Ühiskomitee uurib kas omal algatusel või assotsieerimislepingu osalise taotluse alusel kõiki käesoleva artikli kohaldamisalasse kuuluvaid diskrimineerimisjuhtumeid ja teeb oma sise-eeskirjade alusel vajalikud otsused.

ARTIKKEL 37

Piiriületamise eest võetav tasu

Maksud või lõivud, mida vedaja nõuab piiriületamise eest lisaks veohindadele, ei tohi ületada mõistlikku taset, kui on võetud arvesse piiriületamisega tegelikult seotud kulud. Assotsieerimislepingu osalised püüavad neid kulusid järk-järgult vähendada.

III OSA

KONKURENTSIEESKIRJAD JA MUUD ÜHISEESKIRJAD

1. PEATÜKK

ETTEVÕTJATE SUHTES KOHALDATAVAD EESKIRJAD

ARTIKKEL 38

Kokkulepped, otsused ja kooskõlastatud tegevus

1. Käesoleva lepingu toimimisega on kokkusobimatu ja seega keelatud järgmine: kõik ettevõtjatevahelised kokkulepped, ettevõtjate ühenduste otsused ja kooskõlastatud tegevus, mis võivad mõjutada assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust ning mille eesmärk või tagajärg on konkurentsi takistamine, piiramine või kahjustamine käesoleva lepinguga hõlmatud territooriumil, eelkõige kui nendega:
  - a) määratakse otseselt või kaudselt kindlaks ostu- või müügihinnad või muud tehingutingimused;
  - b) piiratakse või kontrollitakse tootmist, turgusid, tehnilist arengut või investeeringuid;
  - c) jagatakse omavahel ära turud või tarneallikad;

- d) rakendatakse võrdväärsete tehingute puhul erinevaid tingimusi, pannes kaubanduspartnerid sellega ebasoodsasse konkurentsiolukorda;
- e) seatakse lepingu sõlmimise eeltingimuseks teiste poolte nõusolek võtta endale lisakohustusi, mis oma laadilt või kaubandustavade kohaselt ei ole seotud sellise lepingu objektiga.

2. Kõik käesoleva artikli põhjal keelatud kokkulepped või otsused on algusest peale tühised.

3. Siiski võib lõike 1 tunnistada kohaldamatuks, kui tegu on

- ettevõtjatevaheliste kokkulepete või kokkuleppeliikidega,
- ettevõtjate ühenduste otsuste või otsuseliikidega või
- kooskõlastatud tegevuse või kooskõlastatud tegevuse liikidega,

mis aitavad parandada kaupade tootmist või levitamist või edendada tehnilist või majanduslikku progressi, võimaldades samal ajal tarbijatel saada sellest tulenevast kasust õiglase osa, ilma et nendega

- a) kehtestataks asjassepuutuvatele ettevõtjatele piiranguid, mis ei ole nimetatud eesmärkide saavutamiseks hädavajalikud,
- b) antaks sellistele ettevõtjatele võimalust kõrvaldada konkurentsi kõnesolevate toodete olulise osa suhtes.

ARTIKKEL 39

Turgu valitseva seisundi kuritarvitamine

Turgu valitseva seisundi kuritarvitamine assotsieerimislepingu osaliste territooriumil või selle olulisel osal ühe või mitme ettevõtja poolt on keelatud kui käesoleva lepinguga kokkusobimatu niivõrd, kui see võib mõjutada assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust.

Sellised kuritarvitused võivad seisneda iseäranis:

- a) ebaõiglaste ostu- või müügihindade või muude ebaõiglaste tehingutingimuste otseses või kaudses kehtestamises;
- b) toodangu, turgude või tehnilise arengu piiramises tarbijate kahjuks;
- c) erinevate tingimuste rakendamises võrdväärsete tehingute puhul, pannes kaubanduspartnerid sellega ebasoodsasse konkurentsiolukorda;
- d) selles, et lepingute sõlmimise eeltingimuseks seatakse teiste poolte nõusolek võtta endale lisakohustusi, mis oma laadilt või kaubandustavade kohaselt ei ole seotud lepingu objektiga.

ARTIKKEL 40

Euroopa Komisjoni pädevus

Kui on tõenäoline, et esineb mõju ELi liikmesriikide vahelisele kaubandusele, on käesoleva peatüki sätete kohaldamise pädevus ainsana Euroopa Komisjonil.

ARTIKKEL 41

Keelatud tavade hindamiskriteeriumid

Kõiki käesoleva raamlepingu artiklitega 38 ja 39 keelatud tavaid tuleb hinnata vastavalt ELi toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 kohaldamisest tulenevatele kriteeriumitele ja ELis kehtivatele teistele õigusaktidele. Need sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XIV lisas.

ARTIKKEL 42

Avalikud ettevõtjad ja ettevõtjad, kellel on eri- või ainuõigused või kellele on usaldatud üldist majandushuvi pakkuvate teenuste osutamine

1. Avalike ettevõtjate ja nende ettevõtjate puhul, kellele ELi liikmesriigid või assotsieerunud riigid annavad eri- või ainuõigused, ei jõusta ega säilita ELi liikmesriigid ega assotsieerunud riigid ühtegi meetet, mis on vastuolus käesoleva lepingu eeskirjade, eelkõige käesolevas peatükis sätestatud eeskirjadega.

2. Ettevõtjad, kellele on usaldatud üldist majandushuvi pakkuvate teenuste osutamine või kes on fiskaalmonopolid, alluvad käesolevale lepingule, eelkõige selles sisalduvatele konkurentsieeskirjadele niivõrd, kui nende eeskirjade kohaldamine ei takista juriidiliselt ega faktiliselt nendele määratud eriülesannete täitmist. Kaubanduse arengut ei tohi mõjutada määral, mis oleks vastuolus assotsieerimislepingu osaliste huvidega.

ARTIKKEL 43

Põllumajandustoodete tootmine ja nendega kauplemine

Käesolevat peatükki kohaldatakse põllumajandustoodete tootmise ja nendega kauplemise suhtes piirides, mis on kehtestatud ELi toimimise lepingu artikli 42 alusel vastu võetud õigusaktidega ELi toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 kohaldamiseks põllumajandustoodete tootmise ja nendega kauplemise suhtes.

2. PEATÜKK

RIIGIABI

ARTIKKEL 44

ÜLDPÕHIMÕTTED

1. Kui käesolevas lepingus ei ole sätestatud teisiti, on igasugune assotsieerunud riikide või ELi liikmesriikide või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist, käesoleva lepinguga kokkusobimatu niivõrd, kuivõrd see mõjutab assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust.
2. Käesoleva kokkuleppega kokkusobivaks peetakse järgmist:
  - a) üksiktarbijatele antav sotsiaalabi, kui sellist abi antakse ilma asjaomaste toodete päritolul põhineva diskrimineerimiseta;
  - b) loodusõnnetuste ja erakorraliste sündmuste tekitatud kahju korvamiseks antav abi.
3. Käesoleva lepinguga kokkusobivaks võib pidada järgmist:
  - a) abi majandusarengu edendamiseks niisugustes piirkondades, kus elatustase on erakordselt madal või kus valitseb tõsine tööpuudus;

- b) abi üleeuroopalist huvi pakkuva tähtsa projekti elluviimiseks või selleks, et kõrvaldada tõsine häire ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi majanduses;
- c) abi teatud majandustegevuse või teatud majanduspiirkondade arengu soodustamiseks, kui niisugune abi ei kahjusta assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse tingimusi määral, mis oleks vastuolus nendest mõne huvidega;
- d) abi kultuuri edendamiseks ja kultuuripärandi säilitamiseks, sealhulgas looduslike või kultuuriliste väärtuste kaitseks, kui niisugune abi ei kahjusta assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse tingimusi määral, mis oleks vastuolus nendest mõne huvidega.

ARTIKKEL 45

Läbipaistvus

Assotsieerimislepingu osalised tagavad käesoleva lepingu kohaldamisalasse kuuluva riigiabi läbipaistvuse. Sel eesmärgil tagab iga assotsieerimislepingu osaline, et iga sellise üksikabi kohta, mis ületab ELi *acquis*'ga kindlaksmääratud summat, avaldatakse järgmine teave:

- a) üksikabi kavade või abi andmise otsuste ja rakenduseeskirjade täielik tekst,
- b) abi andva asutuse nimi,
- c) iga abisaaja identifitseerimisandmed,

- d) igale abisaajale antud abi vorm ja summa,
- e) abi andmise kuupäev ja ettevõtja liik,
- f) piirkond, kus abisaaja asub, ja
- g) majandussektor, kus abiandja peamiselt tegutseb.

Euroopa Komisjon võib täpsustada selle avaldamiskohustuse üksikasju.

ARTIKKEL 46

Komisjonipoolne riigiabi kontroll

1. Euroopa Komisjonile antakse kõikidest assotsieerunud riikide plaanidest abi määramise või muutmise kohta piisavalt aegsasti teada, et ta võiks avaldada oma arvamuse. Kui komisjon leiab, et projekt ei ole siseturuga kokkusobiv, algatab ta viivitamata lõikes 3 osutatud menetluse. Asjaomane assotsieerunud riik ei tohi oma kavandatud meetet jõustada enne, kui menetluse järgi on tehtud lõplik otsus.

2. Koostöös assotsieerunud riikidega teeb Euroopa Komisjon pidevalt järelevalvet kõigi neis riikides olemasolevate abisüsteemide üle. Ta paneb neile riikidele ette sobivaid meetmeid, mis on vajalikud siseturu järkjärguliseks arenguks või toimimiseks. Aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest koostavad assotsieerunud riigid põhjaliku ülevaate enne käesoleva lepingu jõustumist kehtestatud abikavadest ja viivad sellised abikavad kahe aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest vastavusse raamlepingu artiklis 44 osutatud kriteeriumitega.

3. Kui Euroopa Komisjon leiab pärast asjassepuutuvatelt isikutelt selgituste küsimist, et assotsieerunud riigi poolt või tema ressurssidest antav abi ei ole siseturuga kokkusobiv või et sellist abi kasutatakse valel eesmärgil, siis otsustab komisjon, et assotsieerunud riik peab säärase abi lõpetama või muutma seda komisjoni määratud tähtaja jooksul.

4. Kui assotsieerunud riik seda otsust määratud tähtaja jooksul ei täida, võib komisjon anda asja otse Euroopa Kohtusse.

ARTIKKEL 47

Riigiabi eeskirjade tõlgendamine ja kohaldamine

1. Erandina artiklist 81 kohustuvad assotsieerimislepingu osalised kohaldama ja tõlgendama raamlepingu artikleid 44, 45 ja 46 vastavalt ELi toimimise lepingu artiklite 106, 107, 108 ja 93 sätete kohaldamisest tulenevatele kriteeriumitele ja ELis kehtivatele teistele õigusaktidele.

2. Lõikes 1 osutatud sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XV lisas.
3. Ilma et see piiraks lõike 1 kohaldamist, võib ühiskomitee võtta vastu otsuseid iga assotsieerunud riigi protokollis XV lisa muutmiseks.

ARTIKKEL 48

Põllumajandustoodete tootmine ja nendega kauplemine

Riigiabi eeskirju ei kohaldata ELi toimimise lepingu I lisas loetletud põllumajandustoodete toomise ja nendega kauplemise suhtes.

3. PEATÜKK

MUUD ÜHISEESKIRJAD

ARTIKKEL 49

Hanked ning intellektuaal-, tööstus- ja kaubandusomandi õigused

1. Hangete suhtes kohaldatavad erisätted ja erikord on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVI lisas. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse neid sätteid ja korda kõigi selles lisas loetletud kaupade ja teenuste suhtes.
2. Intellektuaal-, tööstus- ja kaubandusomandi suhtes kohaldatavad erisätted ja -kord on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVII lisas. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse neid sätteid ja korda kõigi kaupade ja teenuste suhtes.

IV OSA

NELJA VABADUSEGA SEOTUD HORISONTAALSÄTTED

1. PEATÜKK

SOTSIAALPOLIITIKA

ARTIKKEL 50

Töötingimuste parandamine

Assotsieerimislepingu osalised peavad üksmeelselt vajalikuks edendada töötajate töötingimuste ja elatustaseme parandamist.

ARTIKKEL 51

Töötajate tervis ja ohutus

1. Assotsieerimislepingu osalised pööravad eelkõige töökeskkonnas erilist tähelepanu töötajate ohutuse ja tervise kaitseks kavandatud abinõude tõhustamisele. Et aidata seda eesmärki saavutada, kohaldatakse järkjärguliseks rakendamiseks miinimumnõudeid, arvestades iga assotsieerimislepingu osalise suhtes kehtivaid tingimusi ja tehnilisi eeskirju. Need miinimumnõuded ei takista assotsieerimislepingu osalisi säilitamast või kehtestamast rangemaid töökaitsemeetmeid, kui need on kooskõlas käesoleva lepinguga.

2. Lõikes 1 osutatud miinimumnõudeid sisaldavad sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 52

Tööõigus

Tööõiguse valdkonnas kehtestavad assotsieerimislepingu osalised vajalikud meetmed käesoleva lepingu laitmatu toimimise tagamiseks. Need meetmed on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 53

Võrdne tasustamine meeste ja naiste võrdse või võrdväärse töö eest

1. Assotsieerimislepingu osalised lähtuvad jätkuvalt põhimõttest, et mehed ja naised peaksid saama võrdse töö eest võrdset tasu.

Käesolevas artiklis mõistetakse tasu all harilikku põhi- või miinimumpalka või mõnd muud tasumoodust kas rahas või loonusena, mida töötajad tööandjalt oma töö eest otseselt või kaudselt saavad.

Võrdne tasu ilma soolise diskrimineerimiseta tähendab, et:

a) ühe ja sama tükitööna tehtava töö eest arvestatakse tasu ühe ja sama mõõtühiku alusel;

b) ajatöö eest ühel ja samal töökohal on ühesugune tasu.

2. Lõike 1 rakendamiseks mõeldud erisätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 54

Meeste ja naiste võrdne kohtlemine

Assotsieerimislepingu osalised aitavad kaasa meeste ja naiste võrdse kohtlemise põhimõtte järgimisele, rakendades iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas esitatud sätteid.

ARTIKKEL 55

Sotsiaaldialoog

Assotsieerimislepingu osalised seavad eesmärgiks arendada tööandjate ja töövõtjate dialoogi, sealhulgas Euroopa tasandil.

2. PEATÜKK

TARBIJAKAITSE

ARTIKKEL 56

Tarbijakaitse

Sätted tarbijakaitse kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XIX lisas

3. PEATÜKK

KESKKOND JA KLIIMA

ARTIKKEL 57

Keskkonna ja kliimaga seotud eesmärgid

1. Assotsieerimislepingu osaliste keskkonna- ja kliimaalasel tegevusel on järgmised eesmärgid:
  - a) säilitada keskkonda ja parandada selle kvaliteeti,
  - b) kaitsta inimese tervist,
  - c) tagada loodusressursside kaalutletud ja mõistlik kasutamine ning
  - d) propageerida meetmeid võitluseks kliimamuutuste vastu.
2. Assotsieerimislepingu osaliste keskkonna- ja kliimaalane tegevus rajaneb põhimõtetel, mille järgi tuleb võtta ennetusmeetmeid, tekitatud keskkonnakahjustus tuleks heastada esmajärjekorras kahjustuse kohas ja saastaja peaks maksma. Keskkonnakaitsenõuded ja kliimameetmed saavad assotsieerimislepingu osaliste muu poliitika koostisosaks.

ARTIKKEL 58

Kaitsemeetmed

Raamlepingu artikli 57 alusel kohaldatavaid kaitsemeetmeid käsitlevad erisätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XX lisas.

ARTIKKEL 59

Rangemad riiklikud meetmed

Raamlepingu artiklis 58 nimetatud kaitsemeetmed ei takista assotsieerimislepingu osalisi säilitamast või kehtestamast rangemaid kaitsemeetmeid kui need, mis on kooskõlas käesoleva lepinguga.

4. PEATÜKK

STATISTIKA

ARTIKKEL 60

Koostöö statistika valdkonnas

1. Assotsieerimislepingu osalised tagavad assotsieerunud riikide kõikide asjakohaste majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnavalaste aspektide kirjeldamiseks ja seireks ette nähtud ühtse ja võrreldava statistilise teabe koostamise ja levitamise.
2. Assotsieerimislepingu osalised arendavad ja kasutavad selleks ühtlustatud meetodeid, määratlusi ja klassifikatsioone, samuti ühiseid programme ja menetlusi, mille kaudu korraldatakse statistilist tööd vajalikul haldustasemel ja täidetakse nõuetekohaselt statistilise konfidentsiaalsuse nõuet.
3. Erisätted statistika kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XXI lisas
4. Statistikaalase koostöö korraldamist käsitlevad sätted on esitatud raamprotokollis nr 5.

5. PEATÜKK

ÄRIÜHINGUÕIGUS

ARTIKKEL 61

Äriühinguõigus

Erisätted äriühinguõiguse kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XXII lisas.

V OSA

KOOSTÖÖ

ARTIKKEL 62

Koostöö pettustevastase võitluse valdkonnas

1. Assotsieerimislepingu osalised kohustuvad tõhusalt võitlema pettuste, korruptsiooni, smugeldamise ja muu ebaseadusliku tegevusega, mis kahjustab ELi finantshuve.

Sel eesmärgil teevad ühelt poolt assotsieerunud riikide pädevad asutused ning teiselt poolt Euroopa Komisjon ja Euroopa Pettustevastane Amet (OLAF) tihedat koostööd, konsulteerivad regulaarselt üksteisega ja aitavad üksteist oma volituste piires. Koostöö eesmärgil võivad assotsieerunud riikide pädevad asutused ja OLAF sõlmida halduskokkuleppeid.

Nimetatud kokkulepped sõlmitakse enne, kui assotsieerunud riik võib saada ELi rahalisi vahendeid seoses oma osalemisega ELi rahastatavates programmides.

Assotsieerunud riigid teevad ELiga pettustevastases võitluses koostööd ning kohustuvad viima oma poliitika ja õigusaktid järk-järgult ELis kehtivate pettustevastaste sätetega kooskõlla, omamata samas kohustust neid selliste sätetega ühtlustada. Nimetatud sätted on loetletud assotsieerunud riikide protokollides.

2. Assotsieerimislepingu osalised võivad pettuste, korruptsiooni, smugeldamise ja muu oma finantshuve kahjustava ebaseadusliku tegevuse ennetamiseks ja avastamiseks ning selle eest vastutusele võtmiseks ja karistamiseks (nii haldus- kui kriminaalkorras) vahetada üksteisega tõendeid, analüüse või muud liiki teavet, sealhulgas isikuandmeid.

Käesoleva artikli kohaselt edastatud või saadud mis tahes kujul teabe ja tõendite suhtes kehtib ametisaladuse hoidmise kohustus ja kaitse, mis kehtib samalaadse teabe – sealhulgas isikuandmete – suhtes vastavalt neid saava assotsieerimislepingu osalise riigisisesele õigusele ja ELi institutsioonide suhtes kehtivatele vastavatele sätetele.

Ennekõike ei edastata nimetatud teavet ja tõendeid muudele isikutele kui neile, kes peavad tulenevalt oma ametikohustustest kas ELi institutsioonides või assotsieerunud riikide ametiasutustes neist teadlikud olema, ega tohi neid kasutada muul kui käesoleva artikli kohaldamisalasse kuuluval eesmärgil.

3. Kui assotsieerunud riik on saanud ELi rahastatud programmide raames ELi rahalisi vahendeid, kui Euroopa Komisjon on andnud OLAFile nimetatud programmide raames eelarve täitmise ülesanded või kui assotsieerunud riigis toimuvad pettused mõjutavad negatiivselt ELi tollimakse või muid ühiskomitee otsuses loetletud omavahendeid, võib OLAF teha asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil majandustegevuses osalejate suhtes kohapealset kontrolli ja neid inspekteerida. Asjaomaste assotsieerunud riikide pädevad asutused aitavad seejuures OLAFit lõikes 1 osutatud tiheda koostöö raames.

OLAF võib oma volituste piires ja tuginedes assotsieerunud riigi pädevate asutuste põhjendatud taotlusele teha selle assotsieerunud riigi territooriumil majandustegevuses osalejate suhtes kohapealset kontrolli või neid inspekteerida muudel kui käesoleva lõike esimeses lõigus loetletud juhtudel, kui pädeval asutusel ei ole sellele taotlusele vastuväiteid.

ARTIKKEL 63

Koostöö muudes küsimustes

1. Assotsieerimislepingu osalised tunnustavad ja kohustuvad rakendama hea maksuhaldustava põhimõtteid, sealhulgas üleilmseid maksualase läbipaistvuse ja teabevahetuse standardeid, õiglase maksustamise põhimõtet ning miinimumnõudeid võitluseks maksubaasi kahanemise ja kasumi ümberpaigutamise vastu. Assotsieerimislepingu osalised edendavad head maksuhaldustava, parandavad rahvusvahelist maksustamisalast koostööd ja aitavad kaasa maksutulude kaitsele.
2. Assotsieerimislepingu osalised kohustuvad nelja aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest muutma assotsieerunud riigi protokoll, et lisada sätteid vastastikuse abi kohta mis tahes maksunõuete sissenõudmisel.

VI OSA

KOOSTÖÖ NELJA VABADUSEGA HÕLMAMATA VALDKONDADES

ARTIKKEL 64

Koostöövaldkonnad

Assotsieerimislepingu osalised võivad süvendada või laiendada ELi tegevuse raames toimuvat koostööd järgmistes valdkondades:

- teadusuuringud ja tehnoloogiaarendus,
- infoteenused,
- keskkond,
- kliimameetmed,
- haridus, koolitus ja noored,
- sotsiaalpoliitika,
- tarbijakaitse,

- väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad,
- turism,
- audiovisuaalpoliitika,
- elanikkonnakaitse,
- õigusalane koostöö tsiviilasjades,
- kultuur,
- side,
- üleeuroopalised võrgud,
- regionaalpoliitika ja
- rahvatervis

niivõrd, kui neid küsimusi ei reguleeri käesoleva lepingu teised osad.

ARTIKKEL 65

Dialoog ja konsulteerimine

1. Assotsieerimislepingu osalised võivad omavahelist dialoogi intensiivistada kõigi asjakohaste vahenditega, eelkõige VII osas sätestatud menetluste kaudu, et määrata kindlaks valdkonnad ja tegevus, kus tihedam koostöö võiks kaasa aidata ühiste eesmärkide saavutamisele raamlepingu artiklis 64 nimetatud valdkondades.
2. Eelkõige võivad assotsieerimislepingu osalised vahetada teavet ja korraldada ühe osalise taotluse alusel ühiskomitees konsultatsioone raamlepingu artiklis 64 nimetatud valdkondade raamprogramme, eriprogramme, meetmeid ja projekte käsitlevate kavade või ettepanekute asjus.
3. VII osa kohaldatakse käesoleva osa suhtes *mutatis mutandis*, kui käesolevas osas või assotsieerunud riikide protokollides on selgesõnaliselt nii ette nähtud.

ARTIKKEL 66

Koostöövormid

Raamlepingu artikliga 64 ettenähtud koostöö võib toimuda ühel järgmistest viisidest:

- a) assotsieerunud riikide osalemine ELi raamprogrammides, eriprogrammides, projektides või muudes meetmetes;

- b) ühistegevus konkreetsetes valdkondades, mis võib hõlmata tegevuse kooskõlastamist, mitme senise tegevuse liitmist ja ajutise ühistegevuse algatamist;
- c) ametlik või mitteametlik teabevahetus või teavitamine;
- d) ühised püüdlused teatava tegevuse edendamiseks assotsieerimislepingu osaliste territooriumi kõigis paigus;
- e) vajaduse korral sama või sarnase sisuga paralleelsed õigusaktid;
- f) kui see on ühistes huvides, siis jõupingutuste ja tegevuse kooskõlastamine rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu või nende raames ning kolmandate riikidega tehtava koostöö kooskõlastamine.

ARTIKKEL 67

Assotsieerunud riikide osalemine ELi programmides

Kui koostöö vormiks on assotsieerunud riikide osalemine ELi raamprogrammides, eriprogrammides, projektides või muudes meetmetes, kohaldatakse järgmisi põhimõtteid:

- a) assotsieerunud riikidel on juurdepääs kõikidele programmi osadele;
- b) assotsieerunud riikide positsiooni määramisel komiteedes, mis abistavad komisjoni ELi niisuguse tegevuse juhtimisel või arendamisel, millele assotsieerunud riikide osalemine võib rahaliselt kasu tuua, võetakse nimetatud kasu täiel määral arvesse;

- c) ELi selliste otsuste suhtes, mis mõjutavad otseselt või kaudselt raamprogramme, eriprogramme, projekte või muid meetmeid, kus assotsieerunud riigid käesoleva lepingu alusel osalevad, kohaldatakse artikli 65 lõiget 3, välja arvatud juhul kui tegu on ELi üldeelarvet käsitlevate otsustega. Ühiskomitee võib kõnealuses tegevuses osalemise jätkamise tingimused vastavalt raamlepingu artiklile 72 läbi vaadata;
- d) projekti tasandil on assotsieerunud riikide institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel ELi programmis või muudes meetmetes samad õigused ja kohustused, mis ELi liikmesriikide vastavatel institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel. Sama kehtib *mutatis mutandis* kõnealuse tegevuse raames ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide vahelistes vahetustes osalejate kohta;
- e) assotsieerunud riikidel, nende institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel on tulemuste avaldamise, hindamise ja kasutamise suhtes samad õigused ja kohustused, mis ELi liikmesriikidel, nende institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel;
- f) assotsieerimislepingu osalised kohustuvad oma asjakohaste eeskirjade ja õigusaktide kohaselt vajalikul määral hõlbustama programmides või muus tegevuses osalejate liikumist.

ARTIKKEL 68

Assotsieerunud riikide rahaline osalus

1. Kui käesolevas osas ette nähtud koostöö hõlmab assotsieerunud riikide rahalist osalust, kujutab see osalus enesest üht järgmistest.

a) Assotsieerunud riikide panus, mis tuleneb nende osalemisest ELi tegevuses, arvutatakse proportsionaalselt:

- kulukohustuste assigneeringutega ja
- maksete assigneeringutega,

mis kantakse igal aastal ELi jaoks liidu üldeelarve ridadele, mis vastavad asjaomasele tegevusele.

Assotsieerunud riikide panuse suurust määrav suhtarv võrdub iga assotsieerunud riigi turuhindades arvutatud sisemajanduse kogutoodangu suhte ning ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi turuhindades arvutatud sisemajanduse kogutoodangu suhte summaga. Nimetatud suhtarv arvutatakse iga eelarveaasta kohta, võttes aluseks kõige uuemad statistilised andmed.

Assotsieerunud riikide osamaksu summa täiendab nii kulukohustuste assigneeringutes kui maksete assigneeringutes summasid, mis on kantud ELi üldeelarve kõnealuste tegevuste eelarveridadele.

Osamaks, mille assotsieerunud riigid igal aastal peavad tasuma, määratakse makseta assigneeringute alusel.

Assotsieerunud riigid ei panusta kohustustesse, mille EL on võtnud enne seda, kui käesoleva lepingu alusel on alanud assotsieerunud riikide osalemine kõnealuses tegevuses, samuti neist tulenevatesse maksetesse.

- b) Assotsieerunud riikide rahaline panus, mis tuleneb nende osalemisest teatavates projektides või muus tegevuses, tugineb põhimõttele, et iga assotsieerunud riik katab omaenese kulud ja annab asjakohase panuse – mille suuruse kinnitab ühiskomitee – Euroopa Liidu üldkuludesse.
- c) Asjaomane ühiskomitee teeb vajalikud otsused assotsieerunud riikide osamakse kohta kõnealuse tegevuse maksumusse.

2. Käesoleva artikli üksikasjalikud rakendussätted esitatakse raamlepingu artikliga 72 ette nähtud protokollis.

ARTIKKEL 69

Teabe vahetamine ametiasutuste vahel

Kui koostöö toimub ametiasutuste teabevahetuse vormis, on assotsieerunud riikidel samad õigused teavet saada ja samad kohustused teavet anda nagu ELi liikmesriikidel, arvestades seejuures konfidentsiaalsusnõuet, mille määrab kindlaks ühiskomitee.

ARTIKKEL 70

Koostöö konkreetsetes valdkondades

Koostöökord on esitatud assotsieerunud riikide protokollides.

ARTIKKEL 71

Juba toimuv koostöö

Kui assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti, reguleeritakse raamlepingu jõustumise kuupäeval juba toimuvat assotsieerimislepingu osaliste vahelist koostööd artiklis 64 loetletud valdkondades edaspidi käesoleva osa ja selle assotsieerunud riigi protokollis asjaomaste sätetega.

ARTIKKEL 72

Ühiskomiteede roll

Ühiskomiteed võtavad vastavalt VI osale vastu kõik raamlepingu artiklite 64–71 rakendamiseks vajalikud otsused ja neist tulenevad meetmed, mis võivad muu hulgas hõlmata raamlepingu artikli 68 rakendamist käsitlevate assotsieerunud riigi protokollis sätete kehtestamist, täiendamist või muutmist, samuti raamlepingu artikli 71 rakendamiseks vajaliku üleminekukorra vastuvõtmist.

ARTIKKEL 73

Uued koostöövaldkonnad

Assotsieerimislepingu osalised võtavad meetmeid, mis on vajalikud ELi tegevuse raames toimuva koostöö arendamiseks, süvendamiseks ja laiendamiseks raamlepingu artiklis 64 loetlemata valdkondades, kui see koostöö võiks kaasa aidata käesoleva lepingu eesmärkide saavutamisele või kui seda peetakse muul viisil vastastikku kasulikuks. Nimetatud sammud võivad hõlmata raamlepingu artikli 64 muutmist nii, et seal loetletud valdkondadele lisatakse uusi.

ARTIKKEL 74

Riiklikud meetmed

Ilma et see piiraks käesoleva lepingu teiste osade kohaldamist, ei välista käesoleva osa sätteid ühegi assotsieerimislepingu osalise puhul võimalust iseseisvalt meetmeid ette valmistada, vastu võtta ja kohaldada.

VII OSA

INSTITUTSIOONILISED SÄTTED

1. PEATÜKK

ASSOTSIATSIOONI INSTITUTSIOONID

ARTIKKEL 75

Assotsiatsioonikomitee

1. Käesolevaga moodustatakse assotsiatsioonikomitee, mis koosneb lepinguosaliste esindajatest. Assotsiatsioonikomitee on volitatud arutama kõiki käesoleva lepinguga hõlmatud üldisi küsimusi, mis võivad tekkida ELil ja assotsieerunud riikidel.
2. Lepinguosalised juhatavad assotsiatsioonikomiteed kordamööda.
3. Assotsiatsioonikomitee võtab oma töökorra vastu lepinguosaliste vastastikusel kokkuleppel.
4. Assotsiatsioonikomitee kohtub oma ülesannete täitmiseks selle töökorras kindlaks määratud sagedusega ja vähemalt kord iga kahe aasta tagant. Komitee tuleb vastavalt oma töökorrale kokku ka ühe lepinguosalise initsiatiivil.

ARTIKKEL 76

Ühiskomiteed

1. Käesolevaga moodustatakse kaks ühiskomiteed, mis koosnevad vastavalt
  - a) ELi ja Andorra kui assotsieerimislepingu osaliste esindajatest (ELi–Andorra ühiskomitee) ning
  - b) ELi ja San Marino kui assotsieerimislepingu osaliste esindajatest (ELi – San Marino ühiskomitee).

Käesoleva raamlepingu kohaldamisel käsitatakse kõiki viiteid ühiskomiteele viidetena ühele neist ühiskomiteedest.

2. Ühiskomiteed tagavad käesoleva lepingu sätete tulemusliku rakendamise ja nõuetekohase toimimise.
3. Assotsieerimislepingu osalised vahetavad vastava ühiskomitee raames seisukohti ja teavet käesoleva lepinguga hõlmatud küsimuste kohta. Ennekõike käsitletakse vastavas ühiskomitees toimuvatel aruteludel kõiki käesoleva lepinguga hõlmatud küsimusi, mille rakendamise või tõlgendamisega on raskusi ja mille on tõstatanud üks assotsieerimislepingu osalisi.
4. Selleks et saavutada käesoleva lepingu eesmärgid ja teha koostööd ühist huvi pakkuvates valdkondades, tagades samal ajal tõhusalt toimiva ELi siseturru, mis käesoleva lepingu sätteid ja tingimusi – eriti assotsieerunud riikide protokolle – järgides laieneb assotsieerunud riikidele, teevad vastavad ühiskomiteed kõik käesoleva lepinguga ette nähtud otsused.

5. Ühiskomiteed võtavad kumbki vastu oma töökorra, mis peavad olema sisult samad.
6. Assotsieerimislepingu osalised juhatavad vastavat ühiskomiteed kordamööda. Sekretariaaditeenused tagab ühiskomiteele EL.
7. Ühiskomiteed kohtuvad oma ülesannete täitmiseks korrapäraselt töökorras kindlaks määratud ajavahemike järel ja vähemalt kord aastas. Lisaks sellele kohtuvad need eesistuja initsiatiivil või ühe assotsieerimislepingu osalise taotluse korral. Viimasel juhul kohtub asjaomane ühiskomitee hiljemalt kaks kuud pärast sellise taotluse esitamist.
8. Kumbki ühiskomitee võib vastu võtta otsuse moodustada allkomiteesid või töörühmi, kes abistaksid teda ülesannete täitmisel. Kumbki ühiskomitee sätestab oma töökorras selliste allkomiteede või töörühmade töömeetodid, koosseisu ja tööviisi. Nende ülesanded määrab ühiskomitee kindlaks igal üksikjuhul eraldi.

ARTIKKEL 77

Ühiskomiteede otsuste tegemine

1. Ühiskomitee teeb oma otsused assotsieerimislepingu osaliste vastastikusel kokkuleppel. Ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel korraldatakse asjaomases ühiskomitees arvamustevahetus.

2. Kui asjaomases assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti, võetakse assotsieerunud riigi protokolli muudatused vastu vastava ühiskomitee otsusega.
3. Assotsieerunud riigi protokolli muudetakse asjaomase ühiskomitee otsusega vastavalt raamlepingu artiklile 81.
4. Kui see on võimalik ja vajalik, teevad kaks raamlepingu artikliga 76 loodud ühiskomiteed oma otsused lõikes 2 osutatud lisade muutmiseks paralleelselt ja kooskõlastatud ettepanekute põhjal. Ühe ühiskomitee tehtud otsused edastatakse ka sellele assotsieerunud riigile, mis ei ole kõnealuse ühiskomitee liige.
5. Ühiskomitee võib teha oma otsused kirjaliku menetluse teel, välja arvatud juhul, kui assotsieerimislepingu osaline esitab taotluse, et otsus tehtaks ühiskomitee koosolekul.
6. Ühiskomitee otsused on assotsieerimislepingu osalistele siduvad ja viimased võtavad vajalikud meetmed, et tagada nimetatud otsuste jõustumine nende õiguskorras ja tulemuslik kohaldamine.

ARTIKKEL 78

Parlamentaarne koostöö

1. Käesolevaga moodustatakse parlamentaarne assotsiatsioonikomitee. Selle raames saavad Euroopa Parlamendi ja assotsieerunud riikide parlamentide liikmed omavahel kohtuda ja arvamusi vahetada ning komitee aitab dialoogi ja arutelude varal kaasa assotsieerimislepingu osaliste paremale üksteisemõistmisele käesoleva lepinguga hõlmatud valdkondades.
2. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee koosneb Euroopa Parlamendi liikmetest ja assotsieerunud riikide parlamentide liikmetest. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee liikmete üldarv on kindlaks määratud raamprotokollis nr 7 esitatud põhikirjas.
3. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee kohtub vaheldumisi Euroopa Liidus ja ühes assotsieerunud riigis tema poolt raamprotokollis nr 7 sätteid järgides kindlaks määratud ajavahemike järel.
4. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee võtab raamprotokollis nr 7 sätteid järgides vastu oma töökorra.
5. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee eesistujaks on vaheldumisi Euroopa Parlamendi esindaja ja ühe assotsieerunud riigi parlamendi esindaja, järgides raamprotokollis nr 7 ja komitee töökorra sätteid.

ARTIKKEL 79

Majandus- ja sotsiaalpartnerite vaheline koostöö

1. Käesolevaga moodustatakse majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnev nõuandev assotsiatsioonikomitee. Selle eesmärk on propageerida assotsieerimislepingu osaliste mitmesuguste majandus- ja sotsiaalvaldkonna organisatsioonide vahelist dialoogi ja koostööd. Nimetatud dialoog ja koostöö hõlmavad kõiki käesoleva lepinguga sõlmitud suhete majanduslikke ja sotsiaalseid aspekte.
2. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnevasse nõuandvasse assotsiatsioonikomiteesse kuuluvad ühelt poolt Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee liikmed ning teiselt poolt assotsieerunud riikide määratud majandus- ja sotsiaalpartnerid.
3. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnev nõuandev assotsiatsioonikomitee võtab vastu oma töökorra.
4. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosneva nõuandva assotsiatsioonikomitee eesistujaks on vaheldumisi Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee esindaja ning assotsieerunud riikide määratud majandus- ja sotsiaalpartnerite esindajad, järgides komitee töökorra sätteid.

2. PEATÜKK

KONSULTEERIMINE SEOSSES EUROOPA LIIDU OTSUSTAMISMENETLUSEGA

ARTIKKEL 80

ELi õigusakti koostamine

1. Kohe kui Euroopa Komisjon hakkab koostama uut ELi õigusakti käesoleva lepinguga reguleeritud valdkonnas, teatab ta sellest assotsieerunud riikidele ja konsulteerib mitteametlikult nende ekspertidega samal viisil ja sama tähtaja jooksul nagu siis, kui ta konsulteerib oma ettepanekute väljatöötamisel ELi liikmesriikide ekspertidega.
2. Kui Euroopa Komisjon esitab oma ettepaneku Euroopa Nõukogule ja Euroopa Parlamendile, saadab ta ühe eksemplari sellest kummalegi assotsieerunud riigile.
3. Ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel korraldatakse ühiskomitees või muus ametlikus või mitteametlikus vormis esialgne arvamustevahetus. Kui üks assotsieerimislepingu osaline seda taotleb, konsulteerivad nad üksteisega uuesti kõnealuse akti vastuvõtmisele eelnevatel olulistel momentidel. Vajaduse korral annavad assotsieerunud riigid Euroopa Komisjonile tagasisidet ja võivad teatada oma spetsiifilisest olukorrast.

4. Koostades delegeeritud õigusakte ELi toimimise lepingu artikli 290 tähenduses vastavalt ühele õigusaktidest, mis on hõlmatud ühe või mitme käesoleva lepingu protokolliga, kaasab Euroopa Komisjon assotsieerunud riigid võimalikult suures ulatuses nende ettepanekute koostamisse.
5. Koostades rakendusakte ELi toimimise lepingu artikli 291 tähenduses vastavalt ühele õigusaktidest, mis on hõlmatud ühe või mitme käesoleva lepingu protokolliga, kaasab Euroopa Komisjon assotsieerunud riigid võimalikult suures ulatuses nende ettepanekute koostamisse, mis esitatakse seejärel komiteedele, kes abistavad Euroopa Komisjoni tema rakendamisvõimetuste täitmisel. Ettepanekute koostamisel konsulteerib Euroopa Komisjon assotsieerunud riikide ekspertidega samal viisil ja sama tähtaja jooksul nagu siis, kui ta konsulteerib ELi liikmesriikide ekspertidega.
6. Juhul kui pöörduakse ELi nõukogu poole vastavalt asjaomase komitee liigi suhtes kohaldatavale menetlusele, edastab Euroopa Komisjon ELi nõukogule assotsieerunud riikide ekspertide seisukohad.
7. Assotsieerunud riikide eksperdid kaasatakse lõigetega 4 ja 5 hõlmamata komiteede töösse juhul, kui see on vajalik käesoleva lepingu nõuetekohase toimimise tagamiseks. Nende komiteede ja vajadusel korral samalaadsete komiteede loetelud lisatakse assotsieerunud riikide protokollidele. Kõnealuse kaasamise kord on esitatud assotsieerunud riikide protokollides ja asjaomaseid küsimusi käsitlevates lisades.

3. PEATÜKK

ÜHTSUS

ARTIKKEL 81

Lisade muutmine

1. Artiklis 4 esitatud põhimõtete järgimise tagamiseks teevad assotsieerimislepingu osalised tihedat koostööd, et võimaldada kiiret ja tõhusat otsuste vastuvõtmist ühiskomiteedes ning tagada käesoleva lepinguga hõlmatud valdkondades vastu võetud ELi õigusaktide inkorporeerimine vastavatesse lisadesse nii kiiresti kui võimalik pärast seda, kui need on vastu võetud ja assotsieerunud riikidele edastatud.
2. Ühiskomiteed teevad lisade muutmise otsused nii, et võimaluste piires oleks samaaegselt tagatud kõnealuste õigusaktide kohaldamine ELis ja neid rakendavate riigisiseste õigusaktide kohaldamine assotsieerunud riikides. Raskuste korral intensiivistatakse assotsieerimislepingu osaliste vahelisi konsultatsioone ametlikult või mitteametlikult, et leida mõlemat poolt rahuldav lahendus, mis võib muu hulgas olla riigisiseste õigusaktide samaväärsuse tunnustamine. Asjaomane assotsieerunud riik edastab ELile kirjalikult kogu vajaliku teabe, et võimaldada olukorra põhjalikku hindamist.

3. Käesoleva artikli lõike 2 kohased ühiskomiteede otsused tuleb teha hiljemalt asjaomasele ühiskomiteele teatamise kuupäevast möödunud kuuekuise ajavahemiku lõpuks. Kui assotsieerunud riik ei ole pärast selle ajavahemiku lõppu ikka veel nõustunud ELi õigusakti inkorporeerimisega asjaomasesse lisasse vastavalt käesoleva artikli lõikele 1, kohaldatakse raamlepingu artikliga 90 ette nähtud vaidluste lahendamise menetlust. Küsimus loetakse asjaomasele ühiskomiteele raamlepingu artikli 90 lõike 1 kohaselt esitatuks selle ajavahemiku lõpuks.

4. Kui ühiskomitee otsusega muudetakse lisa, milles viidatakse sellest muudatusest tulenevalt ELi õigusaktidele, ja kui muudatusest tulenevalt on vajalik rakendusmeetmete kehtestamine asjaomases assotsieerunud riigis, on ajavahemik nimetatud meetmete kehtestamiseks sama pikk nagu see, mis on ette nähtud kõnealuste ELi õigusaktide rakendamiseks ELi liikmesriikides, välja arvatud juhul, kui ühiskomitee otsustab teisiti. Nimetatud ajavahemik algab ühiskomitee otsuse jõustumise kuupäevast.

ARTIKKEL 82

Assotsieerunud riikide põhiseadusest tulenevad nõuded

1. Kui ühiskomitee otsuse rakendamine assotsieerunud riigis on võimalik alles pärast teatavate põhiseadusest tulenevate nõuete täitmist, siis jõustub asjaomane otsus selle riigi õiguskorra kohaselt pärast nimetatud nõuete täitmist. Jõustumise kuupäev teatatakse ELile.

2. Kui pärast kuuekuulise ajavahemiku möödumist ühiskomitee otsusest ei ole sellist teatamist toimunud, kohaldatakse ühiskomitee otsust kuni eelmises lõikes osutatud põhiseadusest tulenevate nõuete täitmiseni ajutiselt, välja arvatud juhul, kui assotsieerunud riik teatab ELile, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik, ja mis põhjusel.
3. Kui pärast 12 kuu pikkuse ajavahemiku möödumist ühiskomitee otsusest ei ole seda otsust assotsieerunud riigis rakendatud, kohaldatakse raamlepingu artiklit 90.

ARTIKKEL 83

Automaatne menetlus

1. Erandina raamlepingu artiklist 81 käsitatakse assotsieerunud riigi protokolli I lisas olevat viidet ELi õigusaktile viidetena kõnealusele liidu õigusaktile selle ajakohastatud kujul, ilma et uusi õigusakte oleks vaja I lissasse inkorporeerida.
2. Lõike 1 kohaldamisel tähendab õigusakti ajakohastamine seda, kui:
  - a) ELi alusakt asendatakse täielikult uue alusaktiga;
  - b) Euroopa Komisjon võtab vastu delegeeritud õigusakte, et täiendada või muuta alusakti teatavaid mitteolemuslikke osi;
  - c) käesoleva artikli punktis b osutatud delegeeritud õigusakte muudetakse hiljem;

- d) Euroopa Komisjon võtab vastu alusakti rakendamiseks vajalikke rakendusakte;
  - e) käesoleva artikli punktis d osutatud rakendusakte muudetakse hiljem.
3. Läbipaistvuse eesmärgil tutvub ühiskomitee igal aastal selliste õigusaktide loeteluga, mille suhtes kohaldatakse automaatset menetlust.

ARTIKKEL 84

Lihtsustatud menetlus

1. Erandina raamlepingu artiklist 81 ja ilma et see piiraks raamlepingu artikli 83 kohaldamist, võtavad assotsieerunud riigid samal ajal kui ELi liikmesriigid meetmeid, mille viimased on võtnud järgmistes valdkondades vastu võetud asjaomaste ELi õigusaktide alusel, ilma et neid uusi õigusakte oleks vaja assotsieerunud riigi protokollis I lisse inkorporeerida:
- a) loomahaiguste kontrollimeetmed
  - b) sellistest kolmandatest riikidest pärinev toit ja sööt, mille suhtes on kehtestatud piirangud;
  - c) lemmikloomade mittekaubanduslik liikumine;
  - d) import kolmandatest riikidest;
  - e) heited keskkonda.

2. Ilma et see piiraks raamlepingu artikliga 77 ette nähtud menetluse kohaldamist, võib käesoleva artikli lõikes 1 esitatud loetelu ühiskomitee otsusega muuta.
3. Läbipaistvuse eesmärgil tutvub ühiskomitee igal aastal selliste õigusaktide loeteluga, mille suhtes kohaldatakse lihtsustatud menetlust.

ARTIKKEL 85

Ühetaoline tõlgendamine

1. Käesolevat lepingut ja selles osutatud ELi õigusakte tõlgendatakse ja kohaldatakse ühetaoliselt.
2. Kui käesoleva lepingu ja selles osutatud ELi õigusaktide sätete kohaldamine on seotud liidu õiguse mõistetega, tõlgendatakse ja kohaldatakse selliseid sätteid kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga sõltumata sellest, kas see on käesoleva lepingu allkirjastamisest varasem või hilisem.
3. Ühiskomiteed analüüsivad Euroopa Kohtu praktika arengut, et leida võimalikud vastuolud assotsieerunud riigi riigisisese õiguskorra ja Euroopa Kohtu otsuste vahel ning vaagida võimalusi nende kõrvaldamiseks.

4. Kui assotsieerunud riik, kellele Euroopa Komisjon on teatanud vastuolust tema riigisisese õiguskorra ja Euroopa Kohtu otsuse vahel, ei ole võtnud kuue kuu jooksul selle vastuolu kõrvaldamiseks vajalikke meetmeid, kohaldatakse raamlepingu artikliga 90 ette nähtud menetlust. Küsimus loetakse asjaomasele ühiskomiteele raamlepingu artikli 90 lõike 1 kohaselt esitatuks selle ajavahemiku lõpuks.

4. PEATÜKK

JÄRELEVALVEMENETLUS

ARTIKKEL 86

Üldine järelevalve

1. Selleks et tagada käesoleva lepingu ühtne järelevalve, teevad Euroopa Komisjon ja assotsieerunud riikide ametiasutused koostööd, vahetavad teavet ja konsulteerivad üksteisega järelevalvepoliitika küsimuste ja üksikjuhtude teemal.
2. Järelevalvet käesoleva lepingu rakendamise üle teevad assotsieerimislepingu osalised ühiselt asjaomase ühiskomitee raames. Kui Euroopa Komisjon või ühe assotsieerunud riigi ametiasutus tuvastab kohaldamata jätmise või ebaõige kohaldamise, teatavad nad sellest ühiskomiteele, et leida vastuvõetav lahendus. Kui lahendust ei leida, kohaldatakse raamlepingu artikliga 90 ette nähtud menetlust.
3. Assotsieerimislepingu osaliste pädevad asutused võivad vastu võtta ja läbi vaadata käesoleva lepingu kohaldamist puudutavaid kaebusi. Selliste kaebuste saamisel teatavad nad sellest teisele assotsieerimislepingu osalisele.

ARTIKKEL 87

Järelevalve konkreetsetes sektorites

1. Kui lisades loetletud ELi õigusaktidega antakse Euroopa Komisjonile volitused – sealhulgas otsustamis- või rakendamisvolitused – ELi liikmesriikide, majandustegevuses osalejate või isikute suhtes, on Euroopa Komisjonil *mutatis mutandis* samad volitused assotsieerunud riikide ning nende füüsiliste ja juriidiliste isikute suhtes. Erisätteid võib ette näha protokollidega.
2. Euroopa Komisjon võib oma lõike 1 kohaste ülesannete täitmiseks taotleda assotsieerunud riikide pädevatelt asutustelt ning asjaomastelt füüsilistelt ja juriidilistelt isikutelt mis tahes vajalikuks peetavat teavet.

ARTIKKEL 88

Koostöö ELi liikmesriikide pädevate asutuste ja ELi institutsioonidega

Käesoleva lepingu rakendamise ja tõhusa kohaldamisega seotud kohustuste täitmisel võib assotsieerunud riik teha koostööd ühe või mitme ELi liikmesriigiga või ELi institutsioonidega. Sellisel juhul sõlmib assotsieerunud riik sellise koostöö üksikasju puudutavad kokkulepped ja teatab sellest Euroopa Komisjonile vastava ühiskomitee raames. Nimetatud kokkulepped ei mõjuta mitte mingil moel Euroopa Komisjoni volitusi.

5. PEATÜKK

VAIDLUSTE LAHENDAMINE JA KOHTULIK KONTROLL

ARTIKKEL 89

Ainukohaldatavuse põhimõte

Assotsieerimislepingu osalised lahendavad käesoleva lepingu või selles osutatud ELi õigusaktide tõlgendamist või kohaldamist käsitlevad vaidlused ainult käesolevas lepingus ettenähtud meetoditega.

ARTIKKEL 90

Assotsieerimislepingu osaliste vaheliste vaidluste lahendamine

1. Raskuste korral konsulteerivad assotsieerimislepingu osalised üksteisega, seades eesmärgiks saavutada käesoleva lepingu nõuetekohane toimimine ja lahendada kõik probleemid konstruktiivse dialoogi abil. Käesoleva lepingu või selles osutatud ELi õigusaktide tõlgendamist või kohaldamist puudutavate vaidluste puhul võib EL või assotsieerunud riik pöörduda selles küsimuses kirjalikult asjaomase ühiskomitee poole. EL või assotsieerunud riik, kes kavatseb pöörduda mõnes küsimuses käesoleva lõike kohaselt ühiskomitee poole, teatab sellest eelnevalt teisele lepinguosalisele.

2. Kui EL või assotsieerunud riik pöördub mõnes küsimuses ühiskomitee poole, tuleb ühiskomitee kokku võimalikult kiiresti pöördumisele järgneva kahe kuu jooksul. Ühiskomiteele esitatakse kogu asjassepuutuv teave, et võimaldada olukorra põhjalikku uurimist. Ühiskomitee analüüsib kõiki võimalusi leida käesoleva lepingu kohane lahendus ja võib teha selle saavutamist võimaldavaid otsuseid.
3. Kui ühiskomiteel ei õnnestu leida esimeses lõikes mainitud raskuste puhul lahendust kuue kuu pikkuse ajavahemiku jooksul pärast käesoleva artikli kohast esimest kohtumist, võivad mõlemad assotsieerimislepingu osalised pöörduda selles küsimuses Euroopa Kohtusse. Euroopa Kohus tõlgendab raamlepingu artiklite 85 lõigete 1 ja 2 ning lepingus nimetatud ELi õigusaktide sätteid nende kohaldamise ja rakendamise eesmärgil. Kui assotsieerimislepingu osaline kaalub võimalust pöörduda mõnes küsimuses käesoleva lõike alusel Euroopa Kohtusse, teatab ta sellest viivitamata kirjalikult teisele assotsieerimislepingu osalisele ja esitab viimasele kogu asjassepuutuva teabe.
4. Assotsieerunud riikidel on Euroopa Kohtus samad õigused nagu ELi liikmesriikidel ja ELi institutsioonidel ning nende suhtes kohaldatakse seal samu menetlusi.
5. Assotsieerimislepingu osalised konsulteerivad üksteisega ühiskomitee raames ja lahendavad oma vaidlused, et tagada Euroopa Kohtu otsuse rakendamine ELi või assotsieerunud riigi poolt kaheteistkümne kuu jooksul alates selle otsuse kuupäevast. Sel eesmärgil esitatakse ühiskomiteele kogu asjassepuutuv teave, et võimaldada olukorra põhjalikku uurimist.

6. Juhul kui ühiskomiteel ei õnnestu vaidlust lahendada, võib ta teha otsuse rakendada käesoleva lepingu väidetava ebaõige kohaldamise tõttu kompensatsioonimeetmeid võimaliku tasakaalustamatuse korvamiseks. See otsus tuleb teha kaheteistkümne kuu jooksul alates Euroopa Kohtu otsuse kuupäevast.

7. Kui ühiskomitee ei ole lõikega 6 ette nähtud otsust teinud, võib assotsieerimislepingu osaline, kelle väitel on käesolevat lepingut ebaõigesti kohaldatud, võtta kompensatsioonimeetmeid võimaliku tasakaalustamatuse korvamiseks, sealhulgas peatada täielikult või osaliselt käesoleva lepingu kohaldamist. Nende meetmete ulatus ja kestus peavad piirduma sellega, mis on rangelt vajalik olukorra parandamiseks, ja häirima võimalikult vähe käesoleva lepingu toimimist.

8. Assotsieerimislepingu osaline, keda lõikes 7 osutatud meetmed puudutavad, võib esitada ühiskomiteele oma märkused, et viimane otsustaks nende meetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole teinud otsust kolme kuu pikkuse ajavahemiku jooksul pärast seda, kui tema poole pöördui, võivad mõlemad assotsieerimislepingu osalised pöörduda nimetatud meetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokolli nr 6 kohaselt vahekohtu poole. Vahekohtu poole ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu tõlgendamist vastavalt lõikele 3. Vahekohtu otsus on assotsieerimislepingu osaliste jaoks siduv.

Kui lõike 6 või 7 kohaselt on võetud kompensatsiooni- või peatamismeetmeid, säilivad isikutel käesoleva lepingu kohased õigused, mis neil olid nimetatud meetmete jõustumise kuupäeval, samuti käesolevast lepingust tulenevad kohustused.

ARTIKKEL 91

Kohtulik kontroll

1. ELi institutsioonide, organite või asutuste poolt käesoleva lepingu alusel vastu võetud ELi õigusaktide kohtuliku kontrolli ainupädevus on Euroopa Kohtul.
2. Lõikes 1 osutatud ELi õigusaktid, mis on suunatud assotsieerunud riigile või füüsilisele või juriidilisele isikule, kelle elu- või asukoht on assotsieerunud riigi territooriumil, on võimalik Euroopa Kohtus vaidlustada. Vaidlustamine toimub vastavalt ELi toimimise lepingu artiklile 263.
3. Olenemata ELi toimimise lepingu artikli 263 kuuendas lõigus ette nähtud tähtaja möödumisest võib assotsieerunud riik või selle riigi territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik taotleda kohtuvaidluses, kus arutamisele tuleb ELi institutsiooni, organi või asutuse vastuvõetud üldkohaldatav akt, Euroopa Kohtult artikli 263 teises lõigus esitatud alustel selle õigusakti kohaldamata jätmist.

ARTIKKEL 92

Tegevusetushagi

1. Assotsieerunud riik või selle riigi territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik võib kaevata Euroopa Kohtule, et käesolevat lepingut rikkudes ei ole ELi institutsioon, organ või asutus adresseerinud sellele isikule mingit õigusakti, välja arvatud soovitus või arvamus.

2. Lõikes 1 osutatud kaebuse võib esitada ainult juhul, kui eelnevalt on ELi institutsiooni, organit või asutust kutsutud üles toimingut tegema. Kui kahe kuu jooksul sellisest üleskutsest alates ei ole ELi institutsioon, organ või asutus oma seisukohta määratlenud, võib kaebuse esitada järgneva kahe kuu jooksul.

ARTIKKEL 93

Kaebus lepinguvälise vastutuse valdkonnas

Lepinguvälise vastutuse korral ja kooskõlas käesoleva lepinguga võib assotsieerunud riik või selle riigi territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik esitada kaebuse Euroopa Kohtule, et saada hüvitist kahju eest, mille on oma ülesannete täitmisel tekitanud ELi institutsioonid, organid või asutused või nende ametnikud.

ARTIKKEL 94

Eelotsusetaotlus

1. Kui assotsieerunud riigi kohtus kerkib poolelioleva kohtuasja käigus üles küsimus seoses käesoleva lepingu tõlgendamisega või ELi institutsioonide, organite või asutuste poolt käesoleva lepingu raames vastu võetud õigusakti kehtivusega, võib nimetatud kohus esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.

2. Kui niisugune küsimus kerkib üles poolelioleva kohtuasja käigus assotsieerunud riigi kohtus, mille otsuste peale ei saa assotsieerunud riigi õiguse järgi edasi kaevata, siis peab nimetatud kohus pöörduma selles küsimuses Euroopa Kohtu poole.

3. Juhul kui ELi liikmesriik on esitanud eelotsusetaotluse seoses käesoleva lepinguga või kui seda on teinud assotsieerunud riigi kohus lõikes 1 osutatud kohtuasjas, on assotsieerunud riigil õigus esitada Euroopa Kohtule seisukohti või kirjalikke märkusi.

ARTIKKEL 95

Euroopa Kohtu menetlustes kohaldatav õigus

Kui Euroopa Kohtule esitatakse kaebus raamlepingu artiklite 90–94 alusel, kohaldatakse Euroopa Kohtus sama menetlust nagu on ELi õigusega ette nähtud ELi toimimise lepingu alusel esitatud kaebuste puhul.

ARTIKKEL 96

Euroopa Kohtu otsused

1. Käesoleva lepingu alusel tehtud Euroopa Kohtu otsused on siduvad.
2. ELi institutsioonilt, organilt või asutuselt, kelle õigusakt on tunnistatud tühiseks või kelle toimingute tegematajätmine on tunnistatud käesoleva lepinguga vastuolus olevaks, nõutakse Euroopa Kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

6. PEATÜKK

KAITSEMEETMED JA VÄÄRAMATU JÕUD

ARTIKKEL 97

Kaitsemeetmed

1. Juhul kui käesoleva lepingu rakendamisest tulenevad tõsised majanduslikud, ühiskondlikud või keskkonnavalasid raskused, mis jäävad tõenäoliselt püsima, võib assotsieerimislepingu osaline võtta käesolevas artiklis sätestatud tingimustel ja korras ühepoolselt kohaseid kaitsemeetmeid.
2. Selliste kaitsemeetmete ulatus ja kestus piirdub olukorra parandamiseks rangelt vajalikuga. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.
3. Kui assotsieerimislepingu osaline kaalub võimalust võtta käesoleva artikli lõikes 1 osutatud kaitsemeetmeid, teatab ta sellest viivitamata teisele assotsieerimislepingu osalisele ja esitab viimasele kogu asjassepuutuva teabe.
4. Assotsieerimislepingu osalised konsulteerivad ühiskomitees kohe üksteisega, et jõuda vastuvõetava lahenduseni.

5. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline ei või võtta kaitsemeetmeid enne ühe kuu möödumist lõikega 3 ette nähtud teatest, välja arvatud juhul, kui konsulteerimismenetlus ühiskomitees on lõpule viidud enne seda. Kui kohest reageerimist vajava eriolukorra tõttu ei ole eelnev konsulteerimine võimalik, võib asjaomane assotsieerimislepingu osaline kohe ja tingimusel, et ta saadab ühiskomiteele põhjendatud teate, võtta erakorralisi kaitsemeetmeid ulatuses, mis on olukorra parandamiseks rangelt vajalik.
6. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline teatab võetud meetmetest viivitamata ühiskomiteele ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.
7. Iga kolme kuu möödumisel kaitsemeetmete võtmisest arutatakse neid ühiskomitees, et kaotada meetmed võimaluse korral enne nende kehtivusaja lõppu või piirata võimaluse korral nende kohaldamisala. Mõlemad assotsieerimislepingu osalised võivad taotleda ühiskomiteelt nende meetmete läbivaatamist või kehtetuks tunnistamist.
8. Kui assotsieerimislepingu osalise võetud kaitsemeede rikub käesolevast lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste tasakaalu, võib teine assotsieerimislepingu osaline võtta proportsionaalseid tasakaalustavaid meetmeid, mis on tasakaalustamatuse likvideerimiseks rangelt vajalikud. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.

9. Mõlemad assotsieerimislepingu osalised võivad alati taotleda ühiskomiteelt, et ta otsustaks lõigetes 1, 4 ja 7 osutatud meetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole teinud otsust kolme kuu jooksul pärast seda, kui tema poole pöörduti, võivad mõlemad assotsieerimislepingu osalised pöörduda nimetatud meetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokolli nr 6 kohaselt vahekohtu poole. Vahekohtu poole ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu tõlgendamist. Vahekohtu otsus on vaidluspoolte jaoks siduv.

ARTIKKEL 98

Vääramatu jõud

1. Assotsieerimislepingu osalist mõjutava terroriakti või inimtegevusest tingitud õnnetuse korral võib assotsieerimislepingu osaline käesolevas artiklis sätestatud tingimustel ja korras võtta kohe ja ühepoolset asjakohaseid kaitsemeetmeid.
2. Selliste kaitsemeetmete ulatus ja kestus piirdub olukorra parandamiseks rangelt vajalikuga. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.
3. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline teatab võetud meetmetest viivitamata ühiskomiteele ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.

4. Iga kolme kuu möödumisel kaitsemeetmete võtmisest arutatakse neid ühiskomitees, et kaotada meetmed võimaluse korral enne nende kehtivusaja lõppu või piirata võimaluse korral nende kohaldamisala. Mõlemad assotsieerimislepingu osalised võivad alati taotleda ühiskomiteelt nende meetmete läbivaatamist või kehtetuks tunnistamist.
5. Kui assotsieerimislepingu osalise võetud kaitsemeede rikub käesolevast lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste tasakaalu, võib teine assotsieerimislepingu osaline võtta proportsionaalseid tasakaalustavaid meetmeid, mis on tasakaalustamatuse likvideerimiseks rangelt vajalikud. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.
6. Mõlemad assotsieerimislepingu osalised võivad taotleda ühiskomiteelt, et ta otsustaks lõigetes 1 ja 5 osutatud meetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole teinud otsust kolme kuu jooksul pärast seda, kui tema poole pöörduti, võivad mõlemad assotsieerimislepingu osalised pöörduda nimetatud meetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokolli nr 6 kohaselt vahekohtu poole. Vahekohtu poole ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu sätete tõlgendamist. Vahekohtu otsus on vaidluspoolte jaoks siduv.

ARTIKKEL 99

Otsused, millega pannakse rahalisi kohustusi

1. Käesoleva lepingu alusel tehtud Euroopa Komisjoni otsused, millega pannakse rahalisi kohustusi muudele isikutele peale riikide, on täitmisele pööratavad. Sama kehtib ka Euroopa Kohtu selliste otsuste puhul, millega pannakse niisuguseid kohustusi käesoleva lepinguga ette nähtud vaidluste lahendamise korras.
2. Otsuste täitmist reguleerivad selles riigis kehtivad tsiviilmenetlusnormid, mille territooriumil täitmine aset leiab. Otsuse täitmise korralduse ilma muude formaalsusteta peale otsuse autentsuse tõestamise lisab otsusele ametiasutus, kelle iga ELi liikmesriigi ja assotsieerunud riigi valitsus selleks otstarbeks määrab ning teisele assotsieerimislepingu osalisele teatavaks teeb.
3. Kui need formaalsused on asjassepuutuva poole avalduse põhjal täidetud, võib viimane taotleda otsuse täitmist, pöördudes otse pädeva asutuse poole kooskõlas selle riigi õigusaktidega, mille territooriumil täitmine aset leiab. Otsuse täitmise võib peatada ainult Euroopa Kohtu otsusega. Teisalt kuuluvad kaebused otsuse täitmise ebaõige viisi kohta asjassepuutuvate riikide kohtute pädevusse.

VIII OSA

ÜLD- JA LÕPPSÄTTED

ARTIKKEL 100

Rakendamine

Assotsieerimislepingu osalised võtavad üld- või erimeetmed, mis on vajalikud neile käesolevast lepingust, vastavatest protokollidest ja seal osutatud ELi õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmiseks, ning hoiduvad kõigist meetmetest, mis võiksid kahjustada nende eesmärkide saavutamist.

ARTIKKEL 101

Omandi õiguslik režiim

Käesolev leping ei mõjuta mingil viisil assotsieerimislepingu osaliste õigusnorme, mis reguleerivad omandi õiguslikku režiimi.

ARTIKKEL 102

Julgeolekuerandid

Ükski käesoleva lepingu säte ei takista assotsieerimislepingu osalisel võtmast meetmeid, mis:

- a) on vajalikud, et vältida tema oluliste julgeolekuhuvidega vastuolus oleva teabe avalikustamist;
- b) on seotud relvade, laskemoona või sõjatarvikute tootmise või nendega kauplemise või kaitsevajadusteks asendamatute teadus- või arendustöö või tootmisega, tingimusel et need meetmed ei halvenda konkurentsitingimusi selliste toodete suhtes, mis ei ole eriomaselt sõjalise otstarbega;
- c) on seotud lõhustuvate ja ühinevate tuumamaterjalidega või ainetega, millest neid saadakse,
- d) on tema julgeoleku seisukohast hädavajalikud avaliku korra ja julgeoleku säilitamist mõjutavate tõsiste riigisiseste rahutuste, sõja või enesest sõjaohu kujutavate tõsiste rahvusvaheliste pingete korral või selleks, et täita kohustusi, mille ta on endale võtnud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja raames rahu ja rahvusvahelise julgeoleku säilitamiseks.

ARTIKKEL 103

ELi piiravad meetmed

Assotsieerunud riigid võtavad meetmed, mis on vajalikud selle tagamiseks, et käesoleva lepingu kohased õigused ega kohustused ei võimalda nende jurisdiktsioonis kõrvale hoida ELi piiravatest meetmetest, mis on vastu võetud Euroopa Liidu lepingu (edaspidi „ELi leping“) artikli 29 ja ELi toimimise lepingu artikli 215 alusel.

ARTIKKEL 104

Territoriaalne kohaldamisala

1. Raamlepingut ja raamprotokolle kohaldatakse ELi lepingus ja ELi toimimise lepingus sätestatud tingimustel nende territooriumide suhtes, kus nimetatud aluslepinguid kohaldatakse, ning vastavalt Andorra ja San Marino territooriumi suhtes.
2. Iga assotsieerunud riigi protokollid kohaldatakse ELi lepingus ja ELi toimimise lepingus sätestatud tingimustel nende territooriumide suhtes, kus nimetatud aluslepinguid kohaldatakse, ning asjaomase assotsieerunud riigi territooriumi suhtes.

ARTIKKEL 105

Uute riikide ühinemine ELiga

1. EL teatab assotsieerunud riikidele kõigist kolmandate riikide esitatud uutest taotlustest ELiga ühineda. Assotsiatsioonikomitee uurib kolmanda riigi ELiga ühinemise võimalikku mõju käesolevale lepingule enne selle riigi ühinemise kuupäeva.
2. Enne seda, kui jõustub kolmanda riigi ELiga ühinemist käsitlev leping, muudavad lepinguosaliselised vajalikul määral ja kooskõlas oma sisemenetlustega käesolevat lepingut.
3. Käesolevat lepingut kohaldatakse ELi uue liikmesriigi suhtes alates selle uue liikmesriigi ELiga ühinemise kuupäevast.

ARTIKKEL 106

Raamlepingu muutmine

Iga lepinguosaline võib esitada teistele lepinguosalistele ettepanekuid käesoleva raamlepingu muutmiseks. Assotsieerimislepingu osaliselised räägivad käesoleva raamlepingu muudatusettepanekud assotsiatsioonikomitees läbi. Kui lepinguosaliselised lepivad kokku raamlepingu muutmises, kirjutavad kõik lepinguosaliselised muudatusele alla ja võtavad selle vastu ning see jõustub, kui kõik lepinguosaliselised on teatanud oma sisemenetluste lõpuleviimisest ja kui ratifitseerimiskirjad on hoiule antud.

ARTIKKEL 107

Raamprotokollide muutmine

Iga lepinguosaline võib esitada teistele lepinguosalistele ettepanekuid raamprotokolli muutmiseks. Assotsieerimislepingu osalised räägivad raamprotokolli muudatusettepanekud assotsiatsioonikomitees läbi. Kui lepinguosalisel lepivad kokku raamprotokolli muutmises, kirjutavad kõik lepinguosalisel muudatusele alla ja võtavad selle vastu ning see jõustub, kui kõik lepinguosalisel on teatanud oma sisemenetluste lõpuleviimisest ja kui ratifitseerimiskirjad on hoiule antud.

ARTIKKEL 108

Assotsieerunud riikide protokollide muutmine

EL või asjassepuutuv assotsieerunud riik võib esitada ettepanekuid vastava assotsieerunud riigi protokolli muutmiseks. Assotsieerimislepingu osalised räägivad assotsieerunud riigi protokolli muudatusettepanekud vastavas ühiskomitees läbi. Kui assotsieerimislepingu osalised lepivad kokku oma assotsieerunud riigi protokolli muutmises, võtab ühiskomitee muudatuse vastu. Kui vastavalt artikli 77 lõikele 2 on assotsieerunud riigi protokolliga ette nähtud, et selle täielik või osaline muudatus saab jõustuda alles siis, kui assotsieerimislepingu osalise sisemenetlused on lõpule viidud, jõustub ühiskomitee otsus alles siis, kui kõik lepinguosalisel on teatanud oma sisemenetluste lõpuleviimisest.

ARTIKKEL 109

Protokollid ja lisad

Raamprotokollid, assotsieerunud riikide protokollid, lisad ja neis viidatud käesoleva lepingu jaoks kohandatud õigusaktid moodustavad käesoleva lepingu lahutamatu osa ning neil on samaväärne õigusjõud.

ARTIKKEL 110

Olemaolevad kokkulepped

1. Kui käesoleva lepinguga, eriti selle raamprotokolliga nr 2 ja assotsieerunud riikide protokollidega, ei ole ette nähtud teisti, on käesoleva lepingu sätted ülimuslikud selliste kehtivate kahepoolsete lepingute või kokkulepete sätete suhtes, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt üht assotsieerunud riikidest, seda niivõrd, kui käesolev leping reguleerib sama küsimust.
2. Kui käesolevas lepingus ei ole sätestatud teisiti, siis kui käesolevas lepingus on kas täielikult või osaliselt viidatud kahepoolsetele lepingutele või kokkulepetele, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt üht assotsieerunud riikidest, tähendab see ka kõnealuste lepingute muudatusi ja nende järglaseks olevaid lepinguid, mis jõustuvad mõlema assotsieerimislepingu osalise suhtes käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval või pärast seda.

ARTIKKEL 111

Keeled

1. Käesoleva assotsieerimislepingu originaal on koostatud ühes eksemplaris bulgaaria, eesti, hispaania, hollandi, horvaatia, iiri, inglise, itaalia, katalaani, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, soome, taani, tšehhi ja ungari keeles, kusjuures kõik tekstid on võrdselt autentsed.

2. Käesolevas assotsieerimislepingus osutatud dokumentide tekstid on Euroopa Liidu Teatajas avaldatud kujul võrdselt autentsed bulgaaria, eesti, hispaania, hollandi, horvaadi, iiri, inglise, itaalia, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saksa, soome, slovaki, sloveeni, taani, tšehhi ja ungari keeles; nimetatud aktid koostatakse nendega autentselt katalaani keeles.

ARTIKKEL 112

Jõustumine ja lõpetamine

1. Lepinguosalised ratifitseerivad, sõlmivad ja kinnitavad käesoleva lepingu vastavalt oma sellekohastele põhiseadusest või institutsioonidest tulenevatele nõuetele. Käesolev leping jõustub kolme lepinguosalise vahel teise kuu esimesel päeval pärast viimast teadet ratifitseerimis-, sõlmimis- või kinnitamisdokumentide hoiuleandmise kohta Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadile, kes on käesoleva lepingu hoiulevõtja.

2. Lõikes 1 ratifitseerimis-, sõlmimis- või kinnitamismenetluste lõpuleviimiseni kohaldavad lepinguosalisel käesolevat lepingu ajutiselt alates selle kuu esimesest päevast, mis järgneb kuule, mil lepinguosaline andis oma ratifitseerimis-, sõlmimis- või kinnitamisdokumendid Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadile hoiule, välja arvatud juhul, kui muu lepinguosaline teatab, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik.
3. Kui tingimused lepingu kohaldamiseks kõigi kolme lepinguosalise vahelistes suhetes vastavalt lõikele 2 ei ole täidetud, kohaldatakse käesolevat lepingut ELi ja ühe assotsieerunud riigi vahelistes suhetes alates selle teise kuu esimesest päevast, mis järgneb kuule, mil EL või asjaomane assotsieerunud riik andis oma ratifitseerimis-, sõlmimis- või kinnitamisdokumendid Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadile hoiule, välja arvatud juhul, kui üks või teine lepinguosaline teatab, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik. Käesoleva lepingu kohaldamise kestel vastavalt käesolevale lõikele tuleb raamlepingu artiklites 75, 105, 106 ja 107 esitatud viiteid assotsiatsioonikomiteele mõista viidetena asjaomasele ühiskomiteele. Sama aja kestel teeb nimetatud ühiskomitee otsused kõigi selliste tehniliste kohanduste suhtes assotsieerimislepingus, mis on vajalikud selle nõuetekohaseks toimimiseks.
4. Iga assotsieerimislepingu osaline võib käesoleva lepingu lõpetada, teatades oma otsusest kirjalikult teisele assotsieerimislepingu osalisele. Käesolev leping kaotab vastavate assotsieerimislepingu osaliste vahel kehtivuse kuus kuud pärast teate saamist, kohaldades lõikes 5 esitatud tingimusi.
5. Kui käesoleva lepingu lõpetamine ühe assotsieerunud riigi poolt ei mõjuta kõiki lepinguosalisi, kohaldatakse käesolevat lepingut jätkuvalt ELi ja järelejäänud assotsieerunud riigi suhtes.

6. Kui käesoleva assotsieerimislepingu kohaldamine lõppeb, säilivad üksikisikute ja ettevõtjate käesoleva lepingu alusel omandatud õigused ja kohustused. EL ja assotsieerunud riik/riigid, keda see puudutab, otsustavad vastastikusel kokkuleppel, millised meetmed tuleb võtta selliste õiguste suhtes, mis on omandamisel. Käesoleva lõige ei piira raamlepingu artiklis 90 esitatud erisätete kohaldamist.

7. Alates kuupäevast, kui alustatakse käesoleva lepingu ajutist kohaldamist vastavalt lõikele 2 või kui seda hakatakse kohaldama ELi ja ühe assotsieerunud riigi vahelistes suhetes vastavalt lõikele 3, käsitatakse käesolevas lepingus esitatud viiteid käesoleva lepingu jõustumise kuupäevale või käesoleva lepingu jõustumisele viidetena kuupäevale, kui algab käesoleva lepingu ajutine kohaldamine vastavalt lõikele 2 või kui algab selle kohaldamine ELi ja ühe assotsieerunud riigi vahelistes suhetes vastavalt lõikele 3.

SELLE KINNITUSEKS on täievolilised esindajad käesolevale lepingule alla kirjutanud.

(Koht)... (kuupäev)...

Euroopa Liidu nimel

Andorra Vürstiriigi nimel

San Marino Vabariigi nimel

RAAMPROTOKOLL nr 1
HORISONTAALSETE KOHANDUSTE KOHTA

ARTIKKEL 1

ELi *acquis*' kohaldamine ja konkreetsed kohandused

Assotsieerunud riikide protokollides nimetatud õigusaktide sätteid kohaldatakse vastavalt käesolevale lepingule ja käesolevale raamprotokollile, kui vastavas assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti. ELi õigusaktides vajalikud konkreetsed kohandused on esitatud selle assotsieerunud riigi protokollis lisas, kus asjaomast õigusakti on nimetatud.

ARTIKKEL 2

Õigusaktide põhjendused

Osutatud õigusaktide põhjendusi käesoleva lepingu kohaldamisel ei kohandata. Neid arvestatakse käesoleva lepingu raames sel määral, kui on vaja kõnealustes õigusaktides sisalduvate sätete nõuetekohaseks tõlgendamiseks ja kohaldamiseks.

ARTIKKEL 3

Üleminekukord

1. Kui seoses ELi õigusaktiga osutatakse assotsieerunud riigi protokolli lisa käesolevale artiklile, kohaldatakse lõikeid 2–5.
2. Asjaomase assotsieerunud riigi kohustus ELi õigusakti rakendada ja kohaldada peatatakse kuni vastavas lisa kindlaks määratud ajavahemiku lõpuni.
3. Lõikes 2 osutatud ajavahemiku jooksul võib asjassepuutuv assotsieerunud riik anda ühiskomiteele teada oma kavatsusest alustada ELi õigusakti rakendamist enne selle ajavahemiku lõppu. Assotsieerunud riik peab igal juhul teatama kuupäeva, millest alates ta kavatseb seda õigusakti kohaldada. Ühiskomitee teeb otsuse asjaomase lisa muutmise suhtes.
4. Õigusakti kohaldamine ELi ja assotsieerunud riigi vahelistes suhetes peatatakse kuupäevani, mis on järgmistest kuupäevadest varaseim:
  - a) esimene päev pärast lõikes 2 osutatud ajavahemiku lõppu või
  - b) lõikes 3 osutatud kuupäev.
5. Lõikes 2 osutatud peatamise kestel reguleerivad ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelisi suhteid küsimustes, mis kuuluvad ELi õigusakti kohaldamisalasse, vastava lisa erisätted.

ARTIKKEL 4

Kokkulepped, mille puhul ei ole lisas ajavahemikku kindlaks määratud

1. Kui seoses ELi õigusaktiga osutatakse assotsieerunud riigi protokollis lisas käesolevale artiklile, kohaldatakse lõikeid 2–6.
2. Asjaomase assotsieerunud riigi kohustus ELi õigusakti rakendada ja kohaldada peatatakse.
3. Asjassepuutuv assotsieerunud riik võib alati anda ühiskomiteele teada oma kavatsusest alustada ELi õigusakti rakendamist. Assotsieerunud riik peab igal juhul teatama kuupäeva, millest alates ta kavatseb seda õigusakti kohaldada. Ühiskomitee teeb otsuse asjaomase lisa muutmise suhtes.
4. Ühiskomitee hindab lõikega 2 ette nähtud peatamist igal ajal ja hiljemalt iga viie aasta tagant, tuginedes vajadusele võtta arvesse arengut turul ja muid vastava lisaga kehtestatud konkreetseid kriteeriume. Sellise hindamise põhjal võib ühiskomitee teha otsuse muuta vastavat lisa, et kehtestada asjaomasele assotsieerunud riigile tähtaeg õigusakti rakendamise ja kohaldamise alustamiseks. See ei piira raamlepingu artikli 90 kohaldamist, mida rakendatakse juhul, kui see on vajalik siseturu terviklikkuse ja ühtsuse taastamiseks.
5. Õigusakti kohaldamine ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi suhetes peatatakse kuni kas kuupäevani, kui jõustub ühiskomitee lõikes 3 osutatud otsus, või asjakohasel juhul kuupäevani, kui lõppeb lõikes 4 osutatud tähtaeg.

6. Lõikes 2 osutatud peatamise kestel reguleerivad ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelisi suhteid küsimustes, mis kuuluvad ELi õigusakti kohaldamisalasse, vastava lisa erisätteid.

ARTIKKEL 5

ELi komiteesid käsitlevad sätted

Assotsieerunud riikide protokollides osutatud õigusaktides sisalduvad ELi komiteesid käsitlevad menetlused, institutsiooniline kord ja muud sätted on esitatud raamlepingu artiklites 67 ja 80, lõigetes 5, 6, ja 7 ning assotsieerunud riikide protokollides.

ARTIKKEL 6

ELi õigusaktide kohandamise või muutmise korda käsitlevad sätted

Kui assotsieerunud riigi protokollis osutatud õigusaktiga on ette nähtud ELi menetlus selle kohandamiseks, laiendamiseks, muutmiseks või ühenduse uute poliitikasuundade, algatuste või õigusaktide väljatöötamiseks, kohaldatakse raamlepinguga ette nähtud asjakohast otsustamismenetlust.

ARTIKKEL 7

TEABEVAHETUS JA TEATAMISE KORD

1. Kui ELi liikmesriik peab esitama teabe Euroopa Komisjonile, esitab selle teabe Euroopa Komisjonile ka assotsieerunud riik. Sama kehtib siis, kui teavet peavad edastama pädevad asutused.

2. Kui ELi liikmesriik peab esitama teabe ühele või mitmele teisele ELi liikmesriigile, esitab ta selle teabe ka Euroopa Komisjonile. Euroopa Komisjon edastab selle teabe assotsieerunud riikidele.

Assotsieerunud riik esitab vastava teabe ühele või mitmele ELi liikmesriigile, kes saadab või saadavad selle edasi Euroopa Komisjonile levitamiseks kõigile ELi liikmesriikidele. Sama kehtib siis, kui teabe peavad esitama pädevad asutused.

3. Valdkondades, kus kiireloomulisuse tõttu on vajalik kiire teabevahetus, kohaldatakse asjaomaseid valdkonnaspetsiifilisi lahendusi, mis näevad ette otsese teabevahetuse.

4. Kui assotsieerimislepingus ei ole ette nähtud teisiti, täidetakse Euroopa Komisjoni ülesandeid seoses kontrolli- ja kinnitusmenetluse, teavitamise, teatamise või konsulteerimise ja muude samalaadsete küsimustega *mutatis mutandis*, sealhulgas assotsieerunud riikide puhul. See ei piira käesoleva raamprotokolli artiklite 5, 6 ja 10 kohaldamist.

5. Euroopa Komisjon ja vastav ühiskomitee vahetavad kõnealustes küsimustes kõikvõimalikku teavet. Iga selles kontekstis tekkinud probleemi suhtes võib pöörduda vastava ühiskomitee poole.

ARTIKKEL 8

Läbivaatamise ja aruandluse kord

Kui Euroopa Komisjon või muu ELi institutsioon peab assotsieerunud riigi protokollis osutatud õigusakti kohaselt valmistama ette aruande, deklaratsiooni või muu samalaadse dokumendi, siis kui ei ole kokku lepitud teisiti, valmistab komisjon või muu institutsioon samal ajal ette vastava aruande, deklaratsiooni või muu samalaadse dokumendi assotsieerunud riikide kohta, kui käesolevas lepingus ei ole ette nähtud teisiti. Valmistades ette oma aruandeid, mille koopiad saadetakse vastavale ühiskomiteele, konsulteerivad Euroopa Komisjon ja assotsieerunud riigid üksteisega ja vahetavad omavahel teavet.

ARTIKKEL 9

Teabe avaldamine

1. Kui ELi liikmesriik peab assotsieerunud riigi protokollis osutatud õigusakti kohaselt avaldama teatavat teavet, mis puudutab fakte, menetlusi või muud samalaadset, avaldavad asjaomase teabe samasugusel viisil ka assotsieerunud riigid.

2. Kui assotsieerunud riigi protokollis osutatud õigusakti kohaselt tuleb teatav fakte, menetlusi või muud samalaadset puudutav teave avaldada *Euroopa Liidu Teatajas*, avaldatakse seal samuti vastav teave assotsieerunud riikide kohta.

ARTIKKEL 10

Õigused ja kohustused

ELi liikmesriikidele või nende avalik-õiguslikele isikutele, ettevõtjatele või üksikisikutele antud õigusi ja pandud kohustusi käsitatakse assotsieerimislepingu osalistele antud õiguste ja pandud kohustustena, kusjuures assotsieerimislepingu osalisi käsitatakse vastavalt vajadusele pädevate asutustena, avalik-õiguslike isikutena, ettevõtjatena või üksikisikutena.

ARTIKKEL 11

Viited territooriumile

Kui assotsieerunud riikide protokollis osutatud ELi õigusaktid sisaldavad viiteid Euroopa Liidu, ühisturu või siseturu territooriumile, mõistetakse neid viiteid käesoleva lepingu kohaldamisel viidetena assotsieerimislepingu osaliste territooriumile, nagu see on määratletud raamlepingu artiklis 104.

ARTIKKEL 12

Viited ELi liikmesriikide kodanikele

Kui assotsieerunud riigi protokollides osutatud õigusaktid sisaldavad viiteid ELi liikmesriikide kodanikele, mõistetakse neid viiteid käesoleva lepingu kohaldamisel viidetena ka assotsieerunud riikide kodanikele.

ARTIKKEL 13

Viited keeltele

Kui assotsieerunud riigi protokolliga antakse ELi liikmesriikidele või nende avalik-õiguslikele isikutele, ettevõtjatele või üksikisikutele õigus või pannakse kohustus seoses mõne ELi ametliku keele kasutamisega, käsitatakse seda assotsieerimislepingu osaliste, nende avalik-õiguslike isikute, ettevõtjate või üksikisikute õiguse või kohustusena kasutada mõnda kõigi assotsieerimislepingu osaliste ametlikku keelt.

ARTIKKEL 14

Õigusaktide jõustumine ja rakendamine

Käesoleva lepingu kohaldamisel ei ole assotsieerunud riikide protokollides osutatud õigusaktide jõustumist või rakendamist käsitlevad sätted asjakohased. Assotsieerunud riikidele seatud ajalised piirangud ja tähtajad asjaomaste õigusaktide jõustamiseks ja rakendamiseks tulenevad raamlepingu artiklist 112, samuti sätetest üleminekukorra kohta.

ARTIKKEL 15

ELi õigusaktide adressaadid

Käesoleva lepingu seisukohast ei ole asjakohased sätted, mille kohaselt ELi õigusakt on suunatud ELi liikmesriikidele.

RAAMPROTOKOLL nr 2
OLEMASOLEVATE KOKKULEPETE KOHTA

Vastavalt raamlepingu artiklile 110 on lepinguosalisel kokku leppinud, et pärast käesoleva lepingu jõustumist jäävad endiselt kehtima järgmised kahepoolsed lepingud või kokkulepped, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt üht või mitut assotsieerunud riiki:

- a) 15. novembri 2004. aasta leping Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahel, mis käsitleb nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist, ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandum,¹ mida on muudetud selle 12. veebruari 2016. aasta muutmisprotokolliga²;
- b) 7. detsembri 2004. aasta leping Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahel, mis käsitleb nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist, ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandum,³ mida on muudetud selle 8. detsembri 2015. aasta muutmisprotokolliga⁴;
- c) 30. juuni 2011. aasta leping Euroopa Liidu ja Andorra Vürstiriigi vahel, mis käsitleb rahaküsimusi⁵;
- d) 27. märtsi 2012. aasta rahanduskokkulepe Euroopa Liidu ja San Marino Vabariigi vahel⁶.

---

¹ EÜT L 359, 4.12.2004, lk 33.

² EÜT L 268, 1.10.2016, lk 40.

³ EÜT L 381, 28.12.2004, lk 33.

⁴ ELT C 346, 31.12.2015, lk 3.

⁵ ELT C 369, 17.12.2011, lk 1.

⁶ ELT C 121, 26.4.2012, lk 5.

RAAMPROTOKOLL nr 3
FINANTSTEENUSTE KOHTA

PREAMBUL

Ühelt poolt EL ja teiselt poolt vastavalt Andorra ja San Marino,

arvestades järgmist:

- (1) Käesolevas raamprotokollis võetakse arvesse assotsieerunud riikide eripärasid ja võimalusi integreerida nende finantsteenuste turud ELi finantsteenuste siseturuga ja selle järelevalvetaristuga. Seda silmas pidades tuleks kehtestada erieeskirjad ja -sätted sujuvaks turuintegratsiooniks.
- (2) Kavas on võtta kasutusele astmeline lähenemisviis ELi *acquis'* rakendamisele ja kohaldamisele, et anda assotsieerunud riigile võimalus käsitada prioriteetsena ELi *acquis'* spetsiifilisi osi, mille raames ta kavatseb piiriüleseid finantsteenuseid kõigepealt pakkuda. Selline lähenemine lubab assotsieerunud riigil ELi *acquis'* järk-järgult vastu võtta ja kohaldada seda etapphaaval, võttes arvesse selle spetsiifilist olukorda ja eelistusi.

- (3) ELi finantsteenuste siseturule pääsu hindamise raames toimuv assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine ja sellele järgnevad regulaarsed hindamised korraldatakse eesmärgiga vaagida nimetatud taristu tõhusust, kindlust ja sobivust, arvestades seejuures assotsieerunud riigi finantssektori omadusi, näiteks selle laadi, mitmekesisust, suurust ja keerukust. Kindlal järelevalveraamistikul on ELi siseturu terviklikkuse ja stabiilsuse tagamisel määrav tähtsus, kuna see suurendab turuosaliste usaldust turu vastu ning kaitseb tarbijate ja investorite huve. Nendes hindamistes, milleks on vajaduse korral tarvis kõigi ELi liikmesriikide pädevate asutuste aktiivset koostööd, on keskne korralduslik roll antud ELi järelevalveasutustele.
- (4) Asutamisõiguse kuritarvitamise vältimiseks tuleb nõuda assotsieerunud riigis asuvatelt finantsettevõtjatelt, et nad osutaksid oma teenuseid vähemalt osaliselt selles jurisdiktsioonis. Assotsieerunud riigi järelevalveasutused takistavad selliste juriidiliste isikute loomist, millel majanduslik sisu puudub või on minimaalne ja mille majandustegevus nende jurisdiktsioonis on kas null või nullilähedane,

ON KOKKU LEPPINUD JÄRGMISES:

I OSA

ÜLDSÄTTED

ARTIKKEL 1

Eesmärgid

Käesoleva raamprotokolli eesmärgid on järgmised:

- a) tagada ELi laienenud siseturu terviklikkus, turu läbipaistvus ning tarbijate ja investorite kaitse, samuti käsitleda riske, mis on seotud tarbijate petmise, rahapesu ja finantskuritegudega;
- b) propageerida võimalike finantsstabiilsust ähvardavate riskide ennetamist;
- c) luua raamistik, mille eesmärk on viia assotsieerunud riikide finantsteenuste alased normid ja järelevalvemeetmed järk-järgult kooskõlla ELi kogu *acquis*'ga;
- d) soodustada ELi finantsteenuste siseturu järkjärgulist laienemist assotsieerunud riiki;
- e) propageerida ELi ja assotsieerunud riigi vahelist õigus- ja järelevalvealast lojaalset koostööd finantsteenuste valdkonnas.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas raamprotokollis kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „finantsteenused“ – teenused, mida reguleeritakse iga assotsieerunud riigi protokollis IX, XII ja XXII lisas loetletud õigusaktidega;
- b) „ELi järelevalveasutused“ – Euroopa Pangandusjärelevalve, Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve, Euroopa Kindlustus- ja Tööandjapensionide Järelevalve ning Rahapesu ja Terrorismi Rahastamise Tõkestamise Amet.

ARTIKKEL 3

ELi siseturule pääsu tingimused

1. Assotsieerunud riigile antakse pääs ELi finantsteenuste siseturule, kui täidetud on järgmised tingimused:

- a) täielikult ja reaalselt on rakendatud ja kohaldatakse kõiki finantsteenuste sektori suhtes kehtivaid nõudeid, mis on esitatud asjakohase assotsieerunud riigi protokollis IX, XII ja XXII lisas;
- b) finantsteenuste sektoris on olemas nõuetekohane järelevalvesuutlikkus ja -kord;

- c) assotsieerunud riikide ametiasutuste ja ELi järelevalveasutuste vahel on sõlmitud vastastikuse mõistmise memorandum järelevalvealase koostöö, teabevahetuse ja konsulteerimise teemal.
2. Selleks et hinnata, kas lõike 1 punktides a ja b esitatud tingimused on täidetud, korraldab Euroopa Komisjon käesoleva raamprotokolli II osa sätete kohaselt põhjaliku hindamise. Nimetatud hindamise raames kontrollitakse assotsieerunud riigi finantssektorit, hinnatakse ELi asjassepuutuva *acquis* rakendamist ja kohaldamist ning antakse hinnang assotsieerunud riigi järelevalvetaristule.
3. Lõikes 2 osutatud hindamine korraldatakse assotsieerunud riigi taotluse alusel pärast seda, kui viimane on kindel, et lõikes 1 esitatud kohustused on täidetud. Assotsieerunud riik esitab oma taotluse käesoleva raamprotokolli artikli 20 kohaselt moodustatud finantsteenuste allkomitee vahendusel.

ARTIKKEL 4

Osaline pääs ELi siseturule

1. Assotsieerunud riik võib otsustada, et ta ei taotle pääsu ELi siseturule tervikuna ja loobub ajutisel ühest või mitmest järgmisest turusegmendist:
- a) pangandus;
- b) kindlustus ja edasikindlustus;

- c) varade valitsemine;
- d) väärtpaberiturud.

Esimese lõigu kohaldamisel teatab assotsieerunud riik oma kavatsusest Euroopa Komisjonile aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast, märkides ära turusegmendid, millest ta soovib ajutiselt loobuda. Sellise teate saamisel vastab Euroopa Komisjon kahe kuu jooksul assotsieerunud riigile, saates talle loetelu ELi normidest, mille rakendamist ja kohaldamist assotsieerunud riigilt ajutiselt ei nõuta.

2. Kui lõike 1 teises lõigus osutatud vastus on saadetud, teeb raamlepingu artikliga 76 loodud ühiskomitee kooskõlas raamlepingu artikliga 81 otsuse muuta vastava assotsieerunud riigi protokolli IX lisa vastavalt Euroopa Komisjoni poolt assotsieerunud riigile antud loetelule, et esitada järgmine:

- a) selliste ELi normide loetelu, mille täielikku rakendamist ja kohaldamist assotsieerunud riigilt nõutakse;
- b) selliste ELi normide loetelu, mille täieliku rakendamise ja kohaldamise nõue assotsieerunud riigile on käesoleva artikli lõike 1 kohaselt ajutiselt peatatud.

3. Kui assotsieerunud riik otsustab kasutada käesoleva artikli lõikega 1 ette nähtud erandit, kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artiklit 3 nimetatud erandi kehtimise kestel ainult selle turusegmendi või nende turusegmentide suhtes, milles assotsieerunud soovib turule pääseda.

4. Kui assotsieerunud riik soovib hiljem pääseda ELi siseturule ühes või mitmes turusegmendis, mille suhtes ta algselt taotles lõikes 1 osutatud erandit, teatab ta oma kavatsusest nõuetekohaselt Euroopa Komisjonile. Ühiskomitee muudab kooskõlas raamlepingu artikliga 81 vastava assotsieerunud riigi protokolli IX lisa, et ajakohastada ELi *acquis* kohaldatavate normide loetelu. Enne kui assotsieerunud riik neis segmentides turule pääseb, peab ta nõuetekohaselt rakendama normid, mille suhtes enam erandit ei kohaldata, ja nende kohaldamist alustama. Iga kord kui assotsieerunud riik otsustab taotleda pääsu täiendavasse turusegmenti, korraldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 3 lõikes 2 osutatud hindamine.

5. Käesoleva artikli lõikega 1 ette nähtud erand ei kesta kauem kui viisteist aastat pärast käesoleva lepingu jõustumise kuupäeva. Hiljemalt aasta enne erandi maksimaalse kehtivusaja lõppu muudavad assotsieerimislepingu osalised assotsieerunud riigi protokolli IX lisa, tagamaks, et assotsieerunud riik on enne erandi lõppemist rakendanud ja kohaldab kõiki ELi *acquis* asjakohaseid sätteid. Kuus kuud enne kõnealust lõppkuupäeva peavad kõik finantsteenuste sektoris kehtivad ELi normid olema assotsieerunud riigi poolt täielikult ja reaalselt rakendatud ja kohaldamisel. Käesoleva raamprotokolli artikli 3 lõikes 2 osutatud hindamise käigus hinnatakse seda, kas assotsieerunud riik on käesolevas lõikes sätestatud kohustuse täitnud.

ARTIKKEL 5

Tegevuskava ELi *acquis*' rakendamiseks ja kohaldamiseks

1. Enne pääsu saamist ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle turu segmentidest koostab assotsieerunud riik tegevuskava ja ajakava ELi *acquis*' selle osa rakendamiseks ja kohaldamiseks, mis puudutab finantsteenuste sektorit või üht või mitut selle turusegmentidest.
2. Assotsieerunud riik teatab Euroopa Komisjonile finantsteenuste allkomitee vahendusel tegevuskava vastuvõtmisest ja kõigist selle olulistest muudatustest. Tegevuskava põhjal võib assotsieerunud riik esitada järeldaruandeid.
3. Vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 3 lõikele 3 kasutab assotsieerunud riik oma tegevuskavale tuginedes kaalutlusõigust, et määrata kindlaks sobilik aeg taotleda Euroopa Komisjonilt ELi siseturule pääsuks nõutava hindamise korraldamist.

ARTIKKEL 6

Turulepääsu jõustumine

1. Pärast seda, kui Euroopa Komisjon on vastu võtnud käesoleva raamprotokolli artiklis 11 osutatud heakskiitva soovitus selle kohta, et kõik käesoleva raamprotokolli artiklis 3 esitatud vajalikud tingimused on täidetud, ja tuginedes finantsteenuste allkomitee soovitusele teeb ühiskomitee otsuse, millega assotsieerunud riigile avatakse pääs ühte või mitmesse ELi finantsteenuste siseturu segmenti.

2. Otsus jõustub ühiskomitee otsuse vastuvõtmisele järgneva kuu esimesel päeval.
3. Ajavahemikul, mil kehtib käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud erand, pääsevad ELi ettevõtjad assotsieerunud riigi finantsturule alates kuupäevast, mil jõustub ühiskomitee otsus, millega assotsieerunud riigile avatakse pääs ühte või mitmesse ELi finantsteenuste siseturu segmenti. Turulepääs on piiratud kõnealuses otsuses osutatud segmendi või segmentidega.

ARTIKKEL 7

Kohalik teenuste osutamine assotsieerunud riigis

1. Assotsieerunud riigi järelevalveasutused tagavad, et oluline osa nende territooriumil asuvate finantsteenuste osutajate äritegevusest toimub nende jurisdiktsioonis ja nad pakuvad oma teenuseid sealsetel turgudel. Nad keelavad selliste teenuseosutajate asutamise oma jurisdiktsioonis, kelle puudub aktiivne äritegevus või arvestatav vara.
2. Lõikega 1 kehtestatud kohustuse täitmist jälgitakse käesoleva raamprotokolli artiklis 13 osutatud seire raames, mida tehakse assotsieerunud riigi järelevalvetaristu üle.

II OSA

HINDAMINE PÄÄSUKS ELi SISETURULE

ARTIKKEL 8

Assotsieerunud riigi finantssektori läbivaatus

1. Euroopa Komisjoni järelevalve all korraldavad asjaomased ELi järelevalveasutused assotsieerunud riigi finantssektori läbivaatuse, mis toimub järgmiselt:
  - a) assotsieerunud riik esitab ELi järelevalveasutustele
    - i) oma finantssektori üksikasjaliku kirjelduse, sealhulgas tegevusluba omavate või registreeritud finantsteenuste osutajate loetelu ja teabe nende õigusliku vormi kohta, direktorite isikuandmed, aktsionäride isikuandmed ja kodakondsuse, grupisiseste suhete kirjelduse ning majanduslikku tähtsust puudutava teabe (pangandusvarad kokku, valitsetavad varad, kindlustusmaksed kokku);
    - ii) kogu lisateabe, mida ELi järelevalveasutused vajavad asjaomase läbivaatuse lõpuleviimiseks;
  - b) ELi järelevalveasutused vaatavad läbi pangandus- ja kindlustussektori bilansi ja varade kvaliteedi, tuginedes oma metoodikale ja tehes koostööd assotsieerunud riigi vastavate pädevate asutustega.

2. Hoiuste tagamise skeemi, kindlustuse tagamise skeemi ja kriisilahenduskorra olemasolu, struktuuri ja kvaliteedi läbivaatuse teeb Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ) nr 806/2014¹ artikliga 42 loodud Ühtne Kriisilahendusnõukogu kooskõlas ELi õiguse asjaomaste sätetega.
3. Selle läbivaatuse eesmärgil võivad ELi järelevalveasutused kasutada vajaduse korral kolmandate isikute abi kas riiklikul või rahvusvahelisel tasandil.
4. Käesoleva artikli kohase läbivaatusega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 9

Järelevalve ELi õiguse rakendamise ja kohaldamise üle

1. EL hindab assotsieerunud riigi õigusaktide ja õigusraamistiku täielikkust ja nende vastavust ELi asjaomase *acquis*' nõuetele. Ennekõike hindab ta vastavust järgmisele:
  - a) ELi selliste õigusaktide sätteid, mida kohaldatakse ELi kogu finantsteenuste siseturu suhtes vahet tegemata, eriti sätteid rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse kohta, ning
  - b) ELi selliste õigusaktide sätteid, mida kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu konkreetse segmendi või segmentide suhtes.

---

¹ ELT L 225, 30.7.2014, lk 1.

2. Assotsieerunud riigi õigusaktide ja õigusraamistiku vastavust ELi asjaomase *acquis*’ nõuetele võib hinnata, kasutades kolmandate isikute abi kas riiklikul või rahvusvahelisel tasandil, riikliku või rahvusvahelise tasandi kolmandate isikute abi kasutades. Euroopa Komisjon määrab kindlaks vastavushindamise pädevusraamistiku ning teatab assotsieerunud riigile vastavast hankemenetlustest ja selle tulemustest.
3. Käesoleva artikli kohase hindamisega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 10

Assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine

1. Järelevalvetaristu hindamise raames kontrollitakse assotsieerunud riigi järelevalveraamistiku sõltumatust, kindlust, mõjusust ja tõhusust. Selle hindamise raames kontrollitakse ka assotsieerunud riigi rahapesuvastast järelevalvet, sealhulgas rahapesu andmebüroo olemasolu ja nõuetekohast toimimist.
2. Hindamist teevad ELi järelevalveasutused koostöös ELi liikmesriikide vastavate pädevate asutustega. ELi järelevalveasutused määravad kindlaks hindamise kriteeriumid ja metoodika ning teatavad need Euroopa Komisjonile ja assotsieerunud riigile.

3. Lõikes 1 osutatud hindamise eesmärgil võivad ELi järelevalveasutused kasutada vajaduse korral kolmandate isikute abi kas riiklikul või rahvusvahelisel tasandil.
4. Käesoleva artikli kohase hindamisega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 11

Hindamise tulemused

1. Kui käesoleva raamprotokolli artiklis 8 osutatud assotsieerunud riigi finantssektori läbivaatus on lõpule viidud, esitavad ELi järelevalveasutused Euroopa Komisjonile arvamuse, milles antakse hinnang assotsieerunud riigi finantssektorile.
2. Kui käesoleva raamprotokolli artiklis 10 osutatud assotsieerunud riigi järelevalveraamistiku hindamine on lõpule viidud, esitavad ELi järelevalveasutused Euroopa Komisjonile arvamuse, milles antakse hinnang assotsieerunud riigi järelevalveraamistikule.
3. Euroopa Komisjon esitab finantsteenuste allkomiteele soovitusel, võttes arvesse käesoleva artikli lõigetes 1 ja 2 osutatud arvamusi, samuti käesoleva raamprotokolli artiklis 9 osutatud ELi õigusaktide rakendamist ja kohaldamist.

See soovitus määrab ära, kas assotsieerunud riigile tuleks anda pääs ELi finantsteenuste siseturule või ühte või mitmesse selle turusegmenti, võttes arvesse järgmisi küsimusi:

- a) kui käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõike 1 punktis b osutatud bilansi ja varade kvaliteedi läbivaatuse käigus on ilmnunud riskid ELi siseturu nõuetekohasele toimimisele, ei võimaldata pääsu ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui nimetatud riskid on asjakohaselt kõrvaldatud;
- b) kui käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõikes 2 osutatud hoiuste tagamise skeemi, kindlustuse tagamise skeemi ja kriisilahenduskorra hindamise tulemus ei ole rahuldav, ei võimaldata pääsu pangandussegmenti või kindlustus- ja edasikindlustussegmenti enne, kui asjaomased vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud;
- c) kui ELi *acquis*' rakendamise ja kohaldamise hindamisel ilmneb vajakajäämisi ühes või mitmes valdkonnas, ei võimaldata pääsu käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui sellised vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud;
- d) kui assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamisel ilmneb vajakajäämisi, ei võimaldata pääsu käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui sellised vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud.

4. Kui lõikes 3 osutatud soovitus turulepääsu teemal ei ole heakskiitev, teatab Euroopa Komisjon finantsteenuste ühiskomitee allkomiteele, millised on assotsieerunud riigile mõeldud suunised ja meetmed leitud vajakajäämiste kõrvaldamiseks. Assotsieerunud riik ei saa esitada uut taotlust turulepääsuks vajaliku hindamise korraldamiseks varem kui aasta pärast seda, kui Euroopa Komisjon on suunised esitanud. Uut taotlust esitades esitab assotsieerunud riik tõendid selle kohta, et ta on ettenähtud suuniseid järginud ja nõutud meetmed võtnud.

III OSA

SEIRE

ARTIKKEL 12

Seire selle üle, kuidas assotsieerunud riik ELi õigust rakendab ja kohaldab

1. Pärast seda, kui ühiskomitee on andnud assotsieerunud riigile kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääsu ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti, jätkab Euroopa Komisjon kogu turulepääsu kestuse jooksul selle hindamist, kas assotsieerunud riigi õigusaktid on endiselt kooskõlas ELi asjaomase *acquis*'ga. Seire toimub vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 9.
2. Euroopa Komisjon esitab edasise seire tulemused – sealhulgas ELi järelevalveasutuste koostatud soovitused seiretegevuse käigus leitud probleemide lahendamiseks – finantsteenuste allkomiteele. Assotsieerunud riik viib soovitused ellu neis soovitustes kindlaks määratud tähtaja jooksul.

3. Kui ELi *acquis*' rakendamise ja kohaldamise seire käigus ilmneb tõsiseid vajakajäämisi ühes või mitmes valdkonnas, on ELil õigus peatada käesoleva raamprotokolli kohaldamine finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes. Peatamise tingimused ja kord on esitatud käesoleva raamprotokolli artiklites 18 ja 19.
4. Käesoleva artikli kohase regulaarse seirega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 13

Assotsieerunud riigi järelevalvetaristu seire

1. Pärast seda, kui ühiskomitee on andnud assotsieerunud riigile kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääsu ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti, toimub assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 10. Nimetatud hindamine korraldatakse iga kahe aasta tagant, välja arvatud juhul, kui Euroopa Komisjon määrab teisiti.
2. Euroopa Komisjon esitab hindamise tulemused, sealhulgas ELi järelevalveasutuste koostatud soovitused seiretegevuse käigus leitud probleemide lahendamiseks, finantsteenuste allkomiteele.
3. Assotsieerunud riik viib lõikes 2 osutatud soovitused ellu neis soovitustes kindlaks määratud tähtaja jooksul. ELi järelevalveasutused kontrollivad, kas soovitused on täies ulatuses ellu viidud.

4. Kui assotsieerunud riik ei kõrvalda hindamise soovitusel loetletud vajakajäämisi ettekirjutatud tähtaja jooksul, on ELil õigus peatada käesoleva raamprotokolli kohaldamine finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes. Peatamise tingimused ja kord on esitatud käesoleva raamprotokolli artiklites 18 ja 19.

5. Käesoleva artikli kohase regulaarse seirega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

IV OSA

KOOSTÖÖ ELi JÄRELEVALVEASUTUSTEGA

ARTIKKEL 14

ELi järelevalveasutused – üldised volitused

1. ELi järelevalveasutustele antakse assotsieerunud riigi finantsteenuste sektori ja pädevate asutuste suhtes kõik volitused, mis neil on vastavalt nende asutamismäärustele, valdkondlikele ELi õigusaktidele ja käesolevale raamprotokollile.
2. ELi järelevalveasutuste volituste hulgas on volitus teha vajadust mööda otsuseid ja anda soovitusi, mis on adresseeritud assotsieerunud riigi finantsteenuste osutajatele või pädevatele asutustele, et tagada ELi siseturu nõuetekohane toimimine, tarbijate, investorite ja muude asjaomaste sidusrühmade kaitse, samuti ELi siseturu stabiilsus ja terviklikkus. Nimetatud volituste kasutamisel konsulteeritakse assotsieerunud riigi finantsjärelevalveasutustega.
3. Assotsieerunud riik tagab, et ELi järelevalveasutused saavad oma volitusi tema jurisdiktsioonis tulemuslikult kasutada, ja panustab sellele vastavalt nende eelarvevajaduste rahuldamisse. Assotsieerunud riigi pädevad asutused teevad ELi järelevalveasutustega koostööd, kui viimased kasutavad oma volitusi nende jurisdiktsioonis, ja võtavad kõik meetmed, mis on vajalikud ELi järelevalveasutuste kõigi otsuste ja soovitude tõhusa ja sidusa täitmise tagamiseks.

4. Valdcondades, milles ELi järelevalveasutustel on otsese järelevalve volitused või õigus otseselt sekkuda, on nende tehtud otsused assotsieerunud riigi jurisdiktsioonis õiguslikud siduvad ja vahetult kohaldatavad ilma, et need nõuaksid assotsieerunud riigi pädeva asutuse kinnitust.

ARTIKKEL 15

ELi järelevalveasutused – erakorralised volitused

1. Juhul kui assotsieerunud riigi finantssektoris toimuvad negatiivsed sündmused, mis võiksid mõjutada ELi või liidu mõne liikmesriigi finantssektori stabiilsust või terviklikkust või olla kahjulikud ELi tarbijatele, investoritele või muudele asjassepuutuvatele sidusrühmadele, või kui assotsieerunud riigis asuvate ja potentsiaalselt piiriülest mõju omavas tegevuses osalevate ettevõtjate tõttu ilmnevad uued riskid, on ELi järelevalveasutustel õigus teha assotsieerunud riigis asuvate finantsteenuste osutajate suhtes otsuseid, millega:

- a) keelatakse uute ettevõtjate käendamine või uute kliendisuhete loomine, kui tegu on ärikäitumise või usaldatavusnõuetega seotud probleemidega;
- b) keelatakse vara vabalt võõrandada;
- c) tehakse korraldus, millega võidakse määrata karistus.

2. ELi järelevalveasutused teevad assotsieerunud riigi vastavale pädevale asutusele adresseeritud otsuse, millega peatatakse finantsteenuste osutajale antud tegevusluba, kui tegu on ELi õiguse rikkumise või pettustega või kui esineb tõsiseid kahtlusi seoses finantsteenuste osutaja finantsolukorraga, ärimudeliga, samuti temapoolse rahapesu ja terrorismi rahastamise vastast võitlust puudutavate normide täitmise, sobivuse ja nõuetekohasuse nõuete täitmise või käitumisega klientide või potentsiaalsete klientide suhtes.

3. ELi järelevalveasutused teevad lõigetes 1 ja 2 osutatud otsused ainult juhul, kui nad on kindlaks teinud, et assotsieerunud riigi järelevalveasutused ei ole oma volitusi õigeaegselt ja nõuetekohaselt kasutanud. Need otsused on assotsieerunud riigi jurisdiktsioonis õiguslikud siduvad ja vahetult kohaldatavad.

ARTIKKEL 16

Assotsieerunud riigi roll

Assotsieerunud riigi pädevatel asutustel on ELi järelevalveasutuste ja nende järelevalvenõukogu töös samad õigused ja kohustused nagu ELi liikmesriikide pädevatel asutustel, kuid ilma hääleõiguseta ja ainult otse nende finantssektorile või asutustele adresseeritud otsuste piirides.

ARTIKKEL 17

Koostöö rahapesuvastase võitluse valdkonnas

Assotsieerunud riik tagab igakülgse koostöö ELi ja liikmesriikide rahapesuvastase võitluse asutustega, kes on selleks määratud, ja kõigi nende õigusjärglastega.

V OSA

ELi KAITSEMEETMED

ARTIKKEL 18

Kaitsemeetmed – põhimõtted

1. EL võib käesoleva raamprotokolli kohaldamise finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes ajutiselt peatada, kui:
  - a) käesoleva raamprotokolli artikli 12 kohase seire käigus on kindlaks tehtud tõsiseid vajakajäämisi ELi *acquis*' rakendamises ja kohaldamises;
  - b) käesoleva raamprotokolli artikli 13 kohase seire käigus on kindlaks tehtud tõsiseid vajakajäämisi assotsieerunud riigi järelevalveraamistikus;
  - c) assotsieerunud riigi pädevad asutused ei tee koostööd võitluses õigusnormide eiramise, pettuste, kuritarvituste, rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu;
  - d) finantsteenuste valdkonda puudutava ELi *acquis*' sätete kohaldamisest on kõrvale hiilitud või neid on oluliselt rikutud.

2. Ajutine peatamine võetakse vastu käesoleva raamprotokolli artikliga 19 kehtestatud tingimustel ja korra kohaselt.

ARTIKKEL 19

Kaitsemeetmed – menetlused

1. Kui EL leiab, et esineb üks või mitu käesoleva raamprotokolli artikli 18 lõikes 1 osutatud olukordadest, siis erandina raamlepingu artiklist 90 teatab ta sellest assotsieerunud riigile ja pöördub selles küsimuses ühiskomitee poole.
2. Ühiskomitee tuleb kokku viivitamata ja igal juhul hiljemalt kuu aega pärast seda, kui asjaomane küsimus talle edastati. Assotsieerimislepingu osalised edastavad ühiskomiteele kogu teabe, mis on vajalik olukorra põhjalikuks hindamiseks. Ühiskomitee analüüsib kõiki võimalusi leida käesoleva lepinguga kooskõlas olev lahendus ja võib vajaduse korral teha sel eesmärgil mis tahes otsuseid.
3. Kui ühiskomiteel ei õnnestu leida artikli 18 lõikes 1 osutatud olukordadele lahendust kolme kuu jooksul pärast lõike 2 kohase esimese kohtumise kuupäeva, teatab EL assotsieerunud riigile, millise lahenduse ta leitud probleemile välja pakub.

4. Kui assotsieerunud riik ei võta ELi väljapakutud lahendust kolme kuu jooksul kasutusele, peatab EL käesoleva raamprotokolli kohaldamise finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes seni, kuni assotsieerunud riik on ELi leitud vajakajäämise kõrvaldanud. Assotsieerimislepingu osalised jätkavad korrapärast dialoogi, et leida ühiselt vastuvõetav lahendus.

5. Pärast käesoleva raamprotokolli kohaldamise peatamist võib assotsieerunud riik pöörduda selles küsimuses Euroopa Kohtu poole. Kui assotsieerunud riik kaalub võimalust esitada käesoleva lõike alusel hagi Euroopa Kohtule, teatab ta sellest kohe kirjalikult ELile ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.

VI OSA

INSTITUTSIOONILISED SÄTTED

ARTIKKEL 20

Finantsteenuste allkomiteed

1. Erandina raamlepingu artikli 76 lõike 8 esimesest lausest moodustatakse kaks finantsteenuste allkomiteed, millesse kuuluvad vastavalt:

- a) EL, keda esindab komisjon, ja Andorra, keda esindab tema finantsteenuste poliitika eest vastutav asutus, ning
- b) EL, keda esindab komisjon, ja San Marino, keda esindab tema finantsteenuste poliitika eest vastutav asutus.

Käesoleva raamprotokolli kohaldamisel käsitatakse kõiki viiteid finantsteenuste allkomiteele viidetena ühele kõnealustest allkomiteedest.

2. Finantsteenuste allkomiteedel on järgmised ülesanded:

- a) teha järelevalvet selle üle, kuidas rakendatakse käesolevat raamprotokolli, mida viiakse ellu assotsieerunud riigi protokollide ning nimetatud assotsieerunud riigi protokollide IX, XII ja XXII lisa vastavate sätetega;

- b) koostada ühiskomiteedele järgmisi soovitusi:
- i) soovitused muuta kooskõlas raamlepingu artikliga 81 assotsieerunud riigi protokollide IX lisa;
  - ii) soovitused anda kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääs ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti;
  - iii) muud soovitused;
- c) esitada vajaduse korral soovitusi assotsiatsioonikomiteele;
- d) täita kõiki muid ülesandeid ja kohustusi, mis on talle antud käesoleva raamprotokolli muude artiklitega.
3. Euroopa Komisjon võib kutsuda ELi järelevalveasutused finantsteenuste allkomitee koosolekutele, et nad osaleksid olulistest tehnilistes aruteludes.
4. Kui assotsieerunud riikide protokollide IX lisa muudatused puudutavad mõlemat assotsieerunud riiki, toimub kahe finantsteenuste allkomitee töö ühistel koosolekutel ja kooskõlastatud ettepanekute põhjal.
5. Finantsteenuste allkomiteed tulevad kokku igal aastal või muu nende liikmete kindlaksmääratud ajavahemiku järel. Koosolekud võivad toimuda ükskõik millise assotsieerimislepingu osalistele kättesaadava tehnoloogilise abivahendi kaudu.

VII OSA

LÖPPSÄTTED

ARTIKKEL 21

Keskpankade ja rahaasutuste tegevus

Ühtki käesoleva lepingu sätet ei kohaldata sellise tegevuse suhtes, mida teostavad avaliku sektori asutused, keskpangad, rahaasutused või muud üksused, mis on assotsieerimislepingu osalise omanduses või kontrolli all rahapoliitika või vahetuskursi poliitika rakendamisel.

RAAMPROTOKOLL nr 4
ETTEVÕTJATE SUHTES KOHALDATAVATE KONKURENTSIEESKIRJADE
RAKENDAMISE KOHTA

ARTIKKEL 1

Raamlepingu artikli 38 lõike 1 kohaldamisalasse kuuluvate selliste kokkulepete, otsuste ja kooskõlastatud tegevuse suhtes, mis on käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval juba olemas, ei kohaldata alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast nimetatud lõikega ette nähtud keeldu, kui nimetatud kokkuleppeid, otsuseid ja tegevust muudetakse kaheteistkümne kuu jooksul alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast nii, et need vastavad assotsieerunud riigi protokolli XIV lisas ette nähtud grupierandite tingimustele.

ARTIKKEL 2

Raamlepingu artikli 38 lõike 1 kohaldamisalasse kuuluvate selliste kokkulepete, ettevõtjate ühenduste otsuste ja kooskõlastatud tegevuse suhtes, mis on käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval juba olemas, ei kohaldata alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast nimetatud lõikega ette nähtud keeldu, kui nimetatud kokkuleppeid, otsuseid ja tegevust muudetakse kaheteistkümne kuu jooksul alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast nii, et need ei kuulu enam selle keelu kohaldamisalasse.

RAAMPROTOKOLL nr 5
KOOSTÖÖ STATISTIKA VALDKONNAS

ARTIKKEL 1

Reguleerimisese

1. Käesolevat raamprotokolli kohaldatakse assotsieerimislepingu osaliste vahelise statistikaalase koostöö suhtes, et tagada nende koostöö seisukohast oluliste majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnavalaste aspektide kirjeldamiseks ja seireks ettenähtud ühtse ja võrreldava statistilise teabe koostamine ja levitamine.
2. Assotsieerimislepingu osalised arendavad ja kasutavad selleks ühtlustatud meetodeid, määratlusi ja klassifikatsioone, samuti ühiseid programme ja menetlusi, mille kaudu korraldatakse statistilist tööd vajalikul haldustasemel ja käesoleva raamprotokolli kohaselt.
3. Assotsieerimislepingu osaliste statistikat tehakse erapooletul, usaldusväärset, objektiivset, teaduslikult sõltumatul, kulutõhusal ja konfidentsiaalsel viisil. Statistika koostamine ei tohi põhjustada majandustegevuses osalejatele liigset koormust.

ARTIKKEL 2

Statistika allkomiteed

1. Erandina raamlepingu artikli 76 lõike 8 esimesest lausest moodustatakse kaks statistika allkomiteed, millesse kuuluvad vastavalt:
  - a) EL, keda esindab komisjon, ja Andorra, keda esindab tema asutus, kes vastutab koostöö eest statistika valdkonnas, ning
  - b) EL, keda esindab komisjon, ja San Marino, keda esindab tema asutus, kes vastutab koostöö eest statistika valdkonnas.

Käesoleva raamprotokolli kohaldamisel käsitatakse kõiki viiteid statistika allkomiteele viidetena ühele neist statistika allkomiteedest.

2. Statistika allkomiteed vastutavad käesoleva raamprotokolli haldamise eest ja tagavad selle nõuetekohase rakendamise. Sel eesmärgil esitavad nad soovitusi ja teevad otsuseid käesoleva raamprotokolliga ette nähtud juhtudel. Statistika allkomiteed teevad otsuseid konsensuse alusel.

3. Statistika allkomiteed ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 223/2009¹ loodud Euroopa statistikasüsteemi komitee korraldavad oma tegevust käesoleva raamprotokolli kohaldamisel ühiskoosolekutel.
4. Statistika allkomiteed kohtuvad vastavalt vajadusele. Assotsieerimislepingu osaline võib taotleda asjaomase statistika allkomitee koosoleku kokkukutsumist. Statistika allkomiteed võivad otsustada luua töörühmad, mis abistavad neid nende ülesannete täitmisel.
5. Assotsieerimislepingu osaline võib alati pöörduda käesoleva raamprotokolliga seotud problemaatilises küsimuses vastava statistika allkomitee poole.
6. Igas statistika allkomitee otsuses on märgitud selle rakendamise alustamise kuupäev. Vajaduse korral esitatakse sellised otsused statistika allkomitee töökorra kohaselt heakskiidu saamiseks ja asjaomane statistika allkomitee viib selle oma töökorra kohaselt ellu.

---

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. märtsi 2009. aasta määrus (EÜ) nr 223/2009 Euroopa statistika kohta ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ, Euratom) nr 1101/2008 (konfidentsiaalsete statistiliste andmete Euroopa Ühenduste Statistikaametile edastamise kohta), nõukogu määruse (EÜ) nr 322/97 (ühenduse statistika kohta) ja nõukogu otsuse 89/382/EMÜ, Euratom (millega luuakse Euroopa ühenduste statistikaprogrammi komitee) kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 87, 31.3.2009, lk 164).

ARTIKKEL 3

Statistikaalane koostöö

1. Määruse (EÜ) 223/2009 artiklis 13 osutatud Euroopa statistikaprogramm moodustab raamistiku, mille alusel iga assotsieerunud riik viib iga programmiga hõlmatud vastavate ajavahemike jooksul ellu statistikaalaseid meetmeid. Käesoleva raamprotokolliga kehtestatud statistikaalase koostöö seisukohast loetakse oluliseks kõiki Euroopa statistikaprogrammi peamisi valdkondi ja statistikateemasid ning iga assotsieerunud riik võib neis täiel määral osaleda.
2. Osana Euroopa Komisjoni poolt määruse (EÜ) 223/2009 III peatüki kohaselt koostatavast iga-aastasest tööprogrammist ja sellega paralleelselt töötavad statistika allkomiteed igal aastal välja konkreetsed ELi ja assotsieerunud riikide vahelised iga-aastased statistikaprogrammid („EL/Andorra“ ja „EL/San Marino“). Kõik sellised iga-aastased statistikaprogrammid kiidab heaks vastav statistika allkomitee. Nimetatud programmis märgitakse ennekõike ära see programmi vastavate teemade alla kuuluv tegevus, mis on programmitöö perioodil vastavalt ELi ja assotsieerunud riigi statistikaalase koostöö prioriteediks.
3. Assotsieerunud riigid edastavad statistilise teabe selle säilitamiseks, töötlemiseks ja levitamiseks Eurostatile. Selleks teevad assotsieerunud riikide statistikaametid tihedat koostööd Eurostatiga, et tagada neilt riikidelt saadud andmete nõuetekohane edastamine ja andmete levitamine eri kasutajarühmadele tavapärase levitamiskanalite kaudu osana ELi/assotsieerunud riigi statistikast. Assotsieerunud riikidelt saadud statistika käitlemine on reguleeritud määrusega (EÜ) nr 223/2009.

4. Iga statistika allkomitee analüüsib vastavate ELi/assotsieerunud riigi statistikameetmete raames tehtud edusamme. Eelkõige hindab komitee seda, kas on realiseeritud käesoleva raamprotokolli esimeseks kolmeks kohaldamisaastaks kavandatud eesmärgid, prioriteedid ja meetmed. Samuti hindab komitee seda, kas vastava assotsieerunud riigi protokolli XXI lisa sisu kajastab piisavalt käesoleva raamprotokolli artikli 1 lõikes 1 osutatud olulisust.

ARTIKKEL 4

Osalemine

1. Assotsieerunud riigis asuvad üksused võivad osaleda Eurostati juhitud spetsiifilistes ELi programmides ja neil on samasugused lepingulised õigused ja kohustused nagu ELis asuvatel üksustel.
2. Euroopa Komisjoni (Eurostati) juurde võidakse lähetada assotsieerunud riikide eksperte. Kulud, mis on seotud nende riiklike ekspertide lähetamisega Euroopa Komisjoni (Eurostati) juurde – sealhulgas palgad, sotsiaalkindlustuskulud, pensionieraldised ning päeva- ja sõidurahad – kannab täies ulatuses nad lähetanud assotsieerunud riik.
3. ELis asuvatel üksustel on õigus osaleda assotsieerunud riikide statistikaametite juhitud eriprogrammides ning neil on seejuures samasugused lepingulised õigused ja kohustused nagu assotsieerunud riikides asuvatel üksustel.

ARTIKKEL 5

Muud koostöövormid

1. Emma-kumma assotsieerunud riigi statistikaameti ja Eurostati vaheline tehnosiire statistika vallas võib toimuda vastastikusel kokkuleppel.
2. Ilma et see piiraks iga assotsieerunud riigi protokollis XI lisa S jaoga kehtestatud erisätete ja -korra kohaldamist, võivad assotsieerimislepingu osalised vahetada statistika valdkonnas igasugust teavet.
3. Assotsieerimislepingu osaliste statistikaametid võivad vahetada omavahel ametnikke. Ka ELi liikmesriikide statistikaametid võivad vahetada ametnikke assotsieerunud riikide statistikaametitega. Ametnike vahetuse tingimustes lepivad kokku asjaomased statistikaametid otse.

ARTIKKEL 6

Finantssätted

1. Kõigi oma osalemise kulude katmiseks panustavad assotsieerunud riigid igal aastal Euroopa statistikaprogrammi rahastamisse.
2. Assotsieerunud riigi rahalist panust reguleerivad eeskirjad on esitatud raamlepingu artiklis 68.

RAAMPROTOKOLL nr 6
VAHEKOHTUMENETLUSE KOHTA

1. PEATÜKK

EELSÄTTED

ARTIKKEL 1

Kohaldamisala

Kui üks assotsieerimislepingu osaline esitab vaidluse vastavalt raamlepingu artikli 90 lõikele 8, artikli 97 lõikele 9 või artikli 98 lõikele 6 lahendamiseks vahekohtule, kohaldatakse käesolevat raamprotokolli.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas raamprotokollis kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „kaebuse esitaja“ – assotsieerimislepingu osaline, kes esitab vaidluse vahekohtule lahendamiseks;
  - b) „vastustaja“ – assotsieerimislepingu osaline, kes on võtnud:
    - i) raamlepingu artikli 90 lõike 7 kohaseid kompensatsioonimeetmeid,
    - ii) raamlepingu artikli 97 lõike 1 kohaseid kaitsemeetmeid,
    - iii) raamlepingu artikli 97 lõike 5 kohaseid erakorralisi kaitsemeetmeid,
    - iv) raamlepingu artikli 97 lõike 8 kohaseid tasakaalustavaid meetmeid,
    - v) raamlepingu artikli 98 lõike 1 kohaseid kaitsemeetmeid,
- või
- vi) raamlepingu artikli 98 lõike 5 kohaseid tasakaalustavaid meetmeid,

- c) „assotsieerimislepingu osalise esindaja“ – assotsieerimislepingu osalise ametnik või assotsieerimislepingu osalise nimetatud isik, kes esindab seda assotsieerimislepingu osalist raamlepingu artikli 90 lõike 8, artikli 97 lõike 9 või artikli 98 lõike 6 kohases vaidluses;
- d) „nõustaja“ – isik, kelle assotsieerimislepingu osalise on määranud ennast vahekohtumenetluses nõustama või abistama;
- e) „assistent“ – isik, kes ametisse nimetamise tingimuste kohaselt tegeleb uurimistööga või abistab vahekohtu liiget selle liikme juhendamise ja kontrolli all;
- f) „kandidaat“ – isik, kelle nimi on käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud nimekirjas ja kelle valimist vahekohtu liikmeks selle artikli alusel kaalutakse.

ARTIKKEL 3

Kantselei ja sekretariaat

Assotsieerimislepingu osaliste või vahekohtu kirjaliku taotluse alusel täidab kantselei ülesandeid ja tagab asjakohase sekretariaaditeenuse Alalise Vahekohtu rahvusvaheline büroo Haagis (edaspidi „Alaline Vahekohus“).

ARTIKKEL 4

Selliste isikute nimekirjad, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid

1. Iga ühiskomitee koostab nimekirja 15 isikust, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid. Sel eesmärgil nimetab iga assotsieerimislepingu osaline viis isikut. Ühtlasi nimetavad assotsieerimislepingu osalised ühiselt viis isikut, kes võiksid täita vahekohtu eesistuja ülesandeid. Ühiskomiteed tagavad, et need nimekirjad vastavad alati lõikes 2 osutatud tingimustele.
2. Lõike 1 kohaselt koostatud nimekirjadesse kuuluvad ainult isikud, kelle sõltumatus on väljaspool kahtlust, kellel on oma riigis kõige kõrgemasse kohtunikuametisse nimetamiseks nõutav kvalifikatsioon või kes on tunnustatud ja pädevad juristid ning kellel on eriteadmised või kogemused ELi õiguse ja rahvusvahelise avaliku õiguse alal. Sellesse nimekirja ei tohi kuuluda isikud, kes on ELi institutsioonide, liikmesriigi valitsuse või assotsieerunud riigi valitsuse liikmed, ametnikud või muud teenistujad.

2. PEATÜKK

TEATAMINE

ARTIKKEL 5

Teadete edastamine

1. Vahekohus saadab kõik taotlused, teatised, kirjalikud esildised ja muud dokumendid mõlemale assotsieerimislepingu osalisele ühel ajal.
2. Kui assotsieerimislepingu osaline saadab vahekohtule taotluse, teatise, kirjaliku esildise või muu dokumendi, saadab ta ühe eksemplari sellest samal ajal ka teisele assotsieerimislepingu osalisele.
3. Kui assotsieerimislepingu osaline saadab vaidluse asjus teisele poolele taotluse, teatise, kirjaliku esildise või muu dokumendi, saadab ta ühe eksemplari sellest samal ajal ka vahekohtule.
4. Punktides 1 ja 3 osutatud teated edastatakse e-posti teel või vajaduse korral mõne muu sellise telekommunikatsioonivahendi abil, mis tagab, et teate saatmisest jääb jälg. Kui ei ole tõendatud teisiti, loetakse selline teade kättetoimetatuks selle saatmise kuupäeval. Kõik teated adresseeritakse vastavalt Euroopa Komisjoni õigustalitusele ja asjaomase assotsieerunud riigi esindusele ELi juures.

ARTIKKEL 6

Vahekohtuteade

1. Vahekohtumenetluse alguseks loetakse kuupäeva, kui vastustaja on vahekohtuteate kätte saanud. Lisaks sellele saadetakse vahekohtuteade Alalisele Vahekohtule.
2. Vahekohtuteade peab sisaldama järgmist:
  - a) taotlus esitada vaidlus lahendamiseks vahekohtule;
  - b) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
  - c) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
  - d) menetluse õiguslik alus: raamlepingu artikli 90 lõige 8, artikli 97 lõige 9 või artikli 98 lõige 6;
  - e) märke, et tegu on ühega järgmistest meetmetest:
    - i) raamlepingu artikli 90 lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmed;
    - ii) raamlepingu artikli 97 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;

- iii) raamlepingu artikli 97 lõikes 5 osutatud erakorralised kaitsemeetmed;
  - iv) raamlepingu artikli 97 lõikes 8 osutatud tasakaalustavad meetmed;
  - v) raamlepingu artikli 98 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
  - vi) raamlepingu artikli 98 lõikes 5 osutatud tasakaalustavad meetmed;
- f) teave selle kohta, milline säte on vaidluse aluseks või sellega seotud;
- g) vaidluse lühikirjeldus;
- h) teave selle kohta, et ametisse on nimetatud vahekohtu liige.
3. Vahekohtu moodustamist ei takista vaidlus selle üle, kas vahekohtuteade vastab käesolevas raamprotokollis esitatud nõuetele. Sellise vaidluse lahendab lõplikult vahekohus.

ARTIKKEL 7

Vastus vahekohtuteatele

1. 20 päeva jooksul pärast vahekohtuteate kättesaamist saadab vastustaja kaebuse esitajale ja Alalisele Vahekohtule oma vastuse, mis sisaldab järgmist:
  - a) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
  - b) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
  - c) vastus vahekohtuteates esitatud elementidele vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 6 lõike 2 punktidele d–g;
  - d) teave selle kohta, et ametisse on nimetatud vahekohtu liige.
2. Vahekohtu moodustamist ei takista vaidlus, mis on seotud sellega, et vastustaja on jätnud vastamata või ei ole vastanud täielikult ja aegsasti. Sellise vaidluse lahendab lõplikult vahekohus.

3. PEATÜKK

VAHEKOHUS

ARTIKKEL 8

Vahekohtu moodustamine

1. Vahekohtul on kolm liiget.
2. Vahekohus moodustatakse käesoleva artikli lõigete 3 ja 4 kohaselt 30 päeva jooksul alates käesoleva raamprotokolli artikli 6 kohaselt esitatud vahekohtuteate esitamise kuupäevast.
3. Mõlemad assotsieerimislepingu osalised nimetavad ühe vahekohtu liikme, kes valitakse käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 1 kohaselt koostatud nimekirja kuuluvate isikute seast. Vahekohtu liikmed valivad vastastikusel kokkuleppel eesistuja selliste isikute loetelust, kelle assotsieerimislepingu osalised on ühiselt nimetanud võimalike eesistujatena.

Kui vahekohtu liikmed ei jõua eesistuja valikus käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud tähtaja jooksul kokkuleppele, võib üks assotsieerimislepingu osaline paluda Alalise Vahekohtu peasekretäril valida eesistuja loosi teel nende isikute hulgast, kelle assotsieerimislepingu osalised on ühiselt nimetanud kui võimalikud eesistujad.

4. Alalise Vahekohtu peasekretär teeb lõike 3 teises punktis osutatud valiku viie päeva jooksul pärast lõikes 3 osutatud taotluse esitamist. Assotsieerimislepingu osaliste esindajatel on õigus olla valiku tegemise juures.
5. Vahekohtu moodustamise kuupäevaks on päev, kui valitud on eesistuja ja kui ta on oma ametissenimetamisega nõustunud.
6. Juhul kui käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud nimekirja ei ole käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud tähtaja möödudes veel koostatud, nimetab iga assotsieerimislepingu osaline viie päeva jooksul ühe isiku vahekohtu liikmeks. Kui käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 1 kohaselt on välja pakutud isikuid, valitakse liikmed nende isikute nimekirjast. Seejärel määratakse käesoleva artikli lõikes 3 sätestatud korra kohaselt eesistuja. Kui assotsieerimislepingu osalised ei ole viie täiendava päeva jooksul ühiselt pakkunud eesistujaks vähemalt üht isikut, pakub Alalise Vahekohtu peasekretär viie päeva jooksul pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist välja eesistuja, kes vastab käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 2 nõuetele. Kui üks assotsieerimislepingu osaline ei esita selle ettepaneku suhtes viie päeva jooksul vastuväiteid, nimetatakse Alalise Vahekohtu peasekretäri väljapakutud isik ametisse.
7. Kui vahekohut ei ole õnnestunud moodustada kolme kuu jooksul pärast käesoleva raamprotokolli artikli 6 kohase taotluse esitamist, nimetab Alalise Vahekohtu peasekretär ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel 15 päeva jooksul pärast sellise taotluse saamist ning pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist isikud, kes vastavad käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 2 nõuetele ja kellest moodustatakse vahekohus.

ARTIKKEL 9

Vahekohtu liikmete sõltumatus ja puutumatus

1. Vahekohtu liikmed peavad olema sõltumatud, täitma oma ülesandeid üksikisikuna ja ei tohi võtta vastu juhtnööre üheltki organisatsioonilt ega valitsuselt.
2. Alates vahekohtu moodustamisest on vahekohtu liikmetel ELis ja assotsieerunud riikides neil vahekohtus olevate ülesannete täitmisel kohtulik puutumatus.

ARTIKKEL 10

Vahekohtu liikmete valiku vaidlustamine

1. Assotsieerimislepingu osaline, kes kavatseb vahekohtu liikme valimise vaidlustada, teatab oma kavatsusest 15 päeva jooksul pärast teadet selle liikme nimetamise kohta või 30 päeva jooksul pärast kuupäeva, kui talle teatati asjaoludest, mis on vastuolus käesoleva raamprotokolli artikli 9 lõikes 1 esitatud nõuetega.
2. Vaidlustamiseteade saadetakse teisele assotsieerimislepingu osalisele, vahekohtu liikmele, kelle valimine vaidlustatakse, teistele vahekohtu liikmetele ja Alalisele Vahekohtule. Selles esitatakse vaidlustamise põhjused.
3. Kui üks assotsieerimislepingu osaline on vahekohtu liikme valiku vaidlustanud, võib teine assotsieerimislepingu osaline vaidlustamise aktsepteerida. Samuti võib vaidlusalune vahekohtu liige tagasi astuda. Selline aktsepteerimine või tagasiastumine ei tähenda vaidlustamise alusena esitatud väidete õigeks tunnistamist.

4. Kui 15 päeva pärast vaidlustamise teatavakstegemist ei ole teine assotsieerimislepingu osaline vaidlustamist aktsepteerinud või vaidlusalune vahekohtu liige ei ole tagasi astunud, võib vaidlustamise algatanud osaline taotleda Alalise Vahekohtu peasekretärit otsuse tegemist vaidlustamise kohta.

5. Alalise Vahekohtu peasekretär esitab vaidluse kohta otsust tehes oma põhjendused, välja arvatud juhul, kui assotsieerimislepingu osalised lepivad kokku, et põhjendusi ei esitata.

ARTIKKEL 11

Vahekohtu liikmete asendamine

1. Juhul kui käesoleva raamprotokolli 5. peatükiga ette nähtud vahekohtumenetluse käigus tekib vajadus vahekohtu liige asendada, määratakse või valitakse asendusliige käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõike 3 kohaselt. Seda sätet kohaldatakse isegi juhul, kui üks assotsieerimislepingu osaline ei kasutanud õigust määrata vahekohtu liige või ei osalenud vahekohtu selle liikme määramises, kes tuleb asendada.

2. Vahekohtu liikme asendamise korral jätkatakse menetlust etapis, kus vahekohtu asendatav liige lõpetas oma ülesannete täitmise, välja arvatud juhul, kui vahekohus otsustab teisiti.

ARTIKKEL 12

Vahekohtu töö

1. Vahekohtu eesistuja juhatab kõiki vahekohtu istungeid. Vahekohus võib delegeerida oma eesistujale volitused teha haldus- ja menetlusotsuseid.
2. Kui käesolevas raamprotokollis ei ole sätestatud teisiti, võib vahekohus kasutada menetlemiseks ja aruteludes mis tahes sidevahendeid.
3. Vahekohtu aruteludel võivad osaleda ainult selle liikmed. Siiski võib vahekohus lubada, et kohal viibivad assistendid.
4. Otsuse koostamise eest vastutavad üksnes vahekohtu liikmed ja seda ülesannet ei tohi delegeerida kellelegi teisele.
5. Kui tekib menetlusküsimus, mida ei ole käsitletud käesolevas raamprotokollis, võib vahekohus pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist valida, millist menetlust kohaldada, eeldusel et see on kooskõlas käesoleva raamprotokolliga.
6. Kui vahekohus peab vajalikuks muuta käesolevas raamprotokollis osutatud menetluste puhul kohaldatavaid tähtaegu või teha muid menetluslikke või halduslikke kohandusi, teatab ta assotsieerimislepingu osalistele kirjalikult ja pärast nendega konsulteerimist muudatuse või kohanduse põhjused ja nimetab vajaliku tähtaja või kohanduse.

4. PEATÜKK

TÄHTAEGADE ARVUTAMINE

ARTIKKEL 13

Tähtaegade arvutamine

1. Kõik käesoleva raamprotokolliga ette nähtud tähtajad algavad päevast, mis järgneb teate saamise päevale. Kui tähtaja viimane päev langeb nädalavahetusele või päevale, mis on Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi jaoks ametlik puhkepäev, jätkub tähtaeg kuni järgmise tööpäevani. Tähtaja sisse jäävaid ametlikud puhkepäevad võetakse arvesse.
2. Kui dokumendi kättetoimetamise tähtaja viimane päev langeb nädalavahetusele või päevale, mis on Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi jaoks ametlik puhkepäev, võib dokumendi kätte toimetada vastavalt Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi järgmisel tööpäeval.

5. PEATÜKK

VAHEKOHTUMENETLUS

ARTIKKEL 14

Üldsätted

Vahekohus tagab poolte võrdse kohtlemise ja selle, et kõigis menetluse vastavates etappides antakse mõlemale assotsieerimislepingu osalisele küllaldane võimalus oma seisukoha ja tõendite esitamiseks. Vahekohus korraldab oma menetlused viisil, millega välditakse tarbetuid viivitusi ja kulusid, ning eesmärgiga lahendada assotsieerimislepingu osaliste vaheline vaidlus.

ARTIKKEL 15

Vahekohtumenetluse toimumise koht

Vahekohtumenetlus toimub Haagis. Erandjuhtudel võib vahekohus kohtuda mis tahes muus paigas, mida ta sobilikuks peab

ARTIKKEL 16

Keeled

1. Vahekohtu menetluskeeled on prantsuse ja inglise keel.
2. Vahekohus võib nõuda, et kõigile kaebuse esitamise avalduse või vastustaja vastusega koos esitatavatele dokumentidele ja kõigile lisadokumentidele, mis esitatakse menetluse käigus nende originaalkeeles, lisataks nende tõlge ühte menetluskeelde.
3. Kumbki assotsieerimislepingu osaline kannab muus kui inglise või prantsuse keeles koostatud dokumentide vahekohtule esitamisel nende tõlkimise kulud, samuti kulud, mis on seotud suulise tõlke pakkumisega tema esindajatele või nõustajatele.

ARTIKKEL 17

Kaebuse esitamise avaldus

1. Kaebuse esitaja saadab oma kaebuse esitamise avalduse kirjalikult vastustajale, Alalisele Vahekohtule ja kõigile vahekohtu liikmetele vahekohtu poolt vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 selleks kindlaks määratud tähtaja jooksul. Kaebuse esitaja võib otsustada, et kui tema vahekohtuteade, millele on osutatud käesoleva raamprotokolli artiklis 6, vastab kõigile käesoleva artikli lõigetes 2 ja 3 esitatud nõuetele, käsitab ta seda kaebuse esitamise avaldusena.

2. Kaebuse esitamise avaldus peab sisaldama järgmist:

- a) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
- b) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
- c) menetluse õiguslik alus: raamlepingu artikli 90 lõige 8, artikli 97 lõige 9 või artikli 98 lõige 6;

märke, et tegu on ühega järgmistest meetmetest:

- i) raamlepingu artikli 90 lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmed;
  - ii) raamlepingu artikli 97 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
  - iii) raamlepingu artikli 97 lõikes 5 osutatud erakorralised kaitsemeetmed;
  - iv) raamlepingu artikli 97 lõikes 8 osutatud tasakaalustavad meetmed;
  - v) raamlepingu artikli 98 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
  - vi) raamlepingu artikli 98 lõikes 5 osutatud tasakaalustavad meetmed;
- d) faktilised asjaolud, millel hagi põhineb;

e) vaidluse kirjeldus;

f) õiguslik alus või väited, millele tuginetakse.

3. Alati kui see on võimalik, tuleks kaebuse esitamise avaldusele lisada kõik dokumendid ja tõendid, millele kaebuse esitaja tugineb, või selles tuleks neid dokumente ja tõendeid mainida.

ARTIKKEL 18

Vastustaja vastus

1. Vastustaja saadab oma vastuse kirjalikult kaebuse esitajale, Alalisele Vahekohtule ja kõigile vahekohtu liikmetele vahekohtu poolt vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 selleks kindlaks määratud tähtaja jooksul. Vastustaja võib otsustada, et kui tema vastus vahekohtuteatele, millele on osutatud käesoleva raamprotokolli artiklis 7, vastab kõigile käesoleva artikli lõikes 2 esitatud nõuetele, käsitab ta seda oma vastusena.

2. Vastustaja vastuses tuleb vastata elementidele, mis on esitatud kaebuse esitamise avalduses vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 17 lõike 2 punktidele c–f. Alati kui see on võimalik, tuleks vastustaja vastusele lisada kõik dokumendid ja tõendid, millele vastustaja tugineb, või selles tuleks neid dokumente ja tõendeid mainida.

ARTIKKEL 19

Muud kirjalikud esildised

Vahekohus võib otsustada, millised kirjalikud esildised pooled lisaks kaebuse esitamise avaldusele ja vastustaja vastusele esitama peavad või esitada võivad. Vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 määrab vahekohus nende kirjalike esildiste esitamise tähtaja.

ARTIKKEL 20

Tähtjad

Vahekohtu poolt kaebuse esitamise avalduse, vastustaja vastuse ja muude kirjalike esildiste esitamiseks määratud tähtaeg ei tohiks olla pikem kui 90 päeva. Siiski võib vahekohus nimetatud tähtaegu pikendada, kui ta leiab, et selline pikendamine on õigustatud.

ARTIKKEL 21

Ajutised meetmed

Vahekohus ei võta ajutisi meetmeid ega võimalda nende võtmist.

ARTIKKEL 22

Tõendid

1. Assotsieerimislepingu osalised esitavad tõendid oma kaebuse või vastuse aluseks olevate asjaolude kohta.
2. Vahekohus võib ükskõik millal menetluse kestel nõuda, et assotsieerimislepingu osalised esitaksid kindlaksmääratud tähtaja jooksul täiendavaid tõendeid.
3. Vahekohus otsustab esitatud tõendite vastuvõetavuse, asjakohasuse ja kaalukuse üle.

ARTIKKEL 23

Istungid

1. Käesoleva raamprotokolli artikli 28 lõike 1 kohaselt kehtestatud esialgse ajakava põhjal ning olles konsulteerinud assotsieerimislepingu osaliste ja vahekohtu teiste liikmetega, teatab vahekohtu eesistuja assotsieerimislepingu osalistele istungi kuupäeva, kellaaja ja toimumise koha. See teave avalikustatakse, välja arvatud juhul, kui istung on kinnine.
2. Vahekohus võib assotsieerimislepingu osalistega kokku leppides otsustada istungit mitte pidada.

3. Kui assotsieerimislepingu osalised ei lepi kokku teisiti, toimub istung Haagis Alalise Vahekohtu ruumides kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 15.
4. Vahekohus võib kokku kutsuda täiendavad istungid, kui pooled selles kokku lepivad.
5. Kõik vahekohtu liikmed peavad kogu istungi ajal kohal olema.
6. Kui assotsieerimislepingu osalised ei lepi kokku teisiti, võivad istungil osaleda järgmised isikud, olenemata sellest, kas istung on avalik või kinnine:
  - a) assotsieerimislepingu osaliste esindajad,
  - b) nõustajad,
  - c) assistendid,
  - d) vahekohtu tõlgid, tõlkijad ja protokollijad ning
  - e) vahekohtu määratud eksperdid.
7. Hiljemalt viis päeva enne istungi toimumise kuupäeva esitab iga assotsieerimislepingu osaline vahekohtule ja teisele assotsieerimislepingu osalisele selliste isikute nimekirja, kes esitavad assotsieerimislepingu osalise nimel suulisi väiteid või selgitusi, ja assotsieerimislepingu osalise muude esindajate ja nõustajate nimed, kes istungil osalevad.

8. Selleks et anda kaebuse esitajale ja vastustajale võrdselt aega nii väidete kui ka vastuste esitamiseks, on istungi käik järgmine:

a) väide;

i) kaebuse esitaja väide;

ii) vastustaja väide;

b) repliik;

i) kaebuse esitaja repliik;

ii) vastustaja vasturepliik.

9. Vahekohus võib ükskõik millal istungi jooksul mõlemale poolele küsimusi esitada.

10. Vahekohus tagab, et iga istungi kohta koostatakse stenogramm, mis edastatakse assotsieerimislepingu osalistele võimalikult kiiresti pärast istungit. Assotsieerimislepingu osalised võivad stenogrammi kümne päeva jooksul pärast istungit kommenteerida. Vahekohus võib need kommentaarid arvesse võtta.

11. Iga assotsieerimislepingu osaline võib kümne päeva jooksul pärast istungi kuupäeva esitada istungil tekkinud küsimuste kohta täiendava kirjaliku esildise.

ARTIKKEL 24

Mitteilmumine

1. Kui kaebuse esitaja ei ole teinud kaebuse esitamise avaldust vahekohtu poolt käesoleva raamprotokolli artikli 20 alusel kehtestatud ajavahemiku jooksul ja selleks põhjendatud takistusi omamata, lõpetab vahekohus vahekohtumenetluse, välja arvatud juhul, kui esinevad küsimused, mille kohta on vaja teha otsus või mida vahekohus peab asjakohaseks.
2. Kui vastustaja ei ole esitanud vastust vahekohtuteatele või vastustaja vastust vahekohtu poolt käesoleva raamprotokolli artikli 20 alusel kehtestatud ajavahemiku jooksul ja selleks põhjendatud takistusi omamata, lõpetab vahekohus vahekohtumenetluse, kusjuures see ei tähenda, et vahekohus võiks käsitada sellist esitamata jätmist kui vastustaja poolset kaebuse esitaja väidete omaksvõtmist.

Käesolevat lõiget kohaldatakse ka juhul, kui kaebuse esitaja on jätnud esitamata vasturepliigi vastukaebusele.
3. Kui assotsieerimislepingu osaline, kellele on käesoleva raamprotokolli nõuete kohaselt teade saadetud, jätab istungile ilmumata ega viita ilmumata jätmise põhjendatud takistustele, võib vahekohus alustada vaidluse lahendamist.
4. Kui assotsieerimislepingu osaline, kellelt on nõuetekohaselt taotletud täiendavate tõendite esitamist, jätab need esitamata kehtestatud tähtaja jooksul ega viita põhjendatud takistustele, teeb vahekohus otsuse tal olemasolevate tõendite põhjal.

ARTIKKEL 25

Konfidentsiaalsus

1. Kui assotsieerimislepingu osaline esitab vahekohtule tema poolt konfidentsiaalseks tunnistatud teavet, käsitlevad teine assotsieerimislepingu osaline ja vahekohus seda teavet konfidentsiaalsena.

Kui assotsieerimislepingu osaline esitab vahekohtule kirjaliku esildise, mis sisaldab konfidentsiaalset teavet, esitab ta 15 päeva jooksul lisaks sellele konfidentsiaalse teabeta esildise, mis avalikustatakse.

2. Miski käesolevas raamprotokollis ei takista assotsieerimislepingu osalisel avaldada üldsusele oma kirjalikke esildisi, vastuseid vahekohtu esitatud küsimustele ega suuliste väidete stenogramme, eeldusel et ta ei avalda teise assotsieerimislepingu osalise esitatud teabele osutades teise assotsieerimislepingu osalise poolt konfidentsiaalseks tunnistatud teavet.

3. Vahekohtu istungid on avalikud, välja arvatud juhul, kui assotsieerimislepingu osalise esildised ja väited sisaldavad konfidentsiaalset teavet või assotsieerimislepingu osalised lepivad kokku, et istung on kinnine. Sellisel juhul järgivad assotsieerimislepingu osalised istungite konfidentsiaalsuse nõuet.

ARTIKKEL 26

Ühepoolsed kontaktid

1. Vahekohus ei kohtu ega suhtle muul moel suuliselt ega kirjalikult assotsieerimislepingu ühe osalisega ilma teise assotsieerimislepingu osalise juuresolekuta.

ARTIKKEL 27

Menetluse lõpetamine

Kui assotsieerimislepingu osalistele on antud piisav võimalus oma väidete esitamiseks, võib vahekohus menetluse lõpetada.

6. PEATÜKK

VAHEKOHTUMENETLUSE AJAKAVA

ARTIKKEL 28

Vahekohtumenetluse ajakava

1. Pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist kehtestab vahekohus esialgse ajakava kümne päeva jooksul vahekohtu moodustamisest arvates. Pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist võib vahekohus igal ajal pikendada või lühendada tähtaegu, mis on käesoleva raamprotokolliga ette nähtud või milles assotsieerimislepingu osalised on kokku leppinud.
2. Vahekohus teeb oma otsuse assotsieerimislepingu osalistele ja ühiskomiteele teatavaks 12 kuu jooksul pärast vahekohtu moodustamise kuupäeva. Kui vahekohus leiab, et ta ei suuda sellest tähtajast kinni pidada, teatab vahekohtu eesistuja sellest kirjalikult assotsieerimislepingu osalistele ning märgib viivituse põhjused ja kuupäeva, mil vahekohus kavatseb oma töö lõpule viia.
3. 10 päeva jooksul pärast vahekohtu moodustamist võib üks assotsieerimislepingu osalistest esitada põhjendatud taotluse juhtumi käsitlemiseks kiireloomulisena. Sel juhul teeb vahekohus otsuse juhtumi kiireloomulisuse kohta 15 päeva jooksul sellise taotluse saamisest arvates. Kui vahekohus otsustab, et juhtum on kiireloomuline, teeb vahekohus kõik selleks, et esitada juhtumi suhtes tehtud sisuline otsus assotsieerimislepingu osalistele 6 kuu jooksul pärast vahekohtu moodustamise kuupäeva.

7. PEATÜKK

Vahekohtuotsus

ARTIKKEL 29

Vahekohtu otsused

1. Vahekohus teeb kõik selleks, et teha otsused ühehäälselt. Kui konsensusliku vahekohtuotsuse tegemine ei ole hoolimata vahekohtu jõupingutustest võimalik, tehakse vahekohtuotsus häälteenamusega.
2. Mingil juhul ei tohi avaldada vahekohtu liikmete eriarvamusi.
3. Vahekohtu otsus on assotsieerimislepingu osaliste jaoks siduv. Otsuses tuleb selgitada, millised on tuvastatud faktilised asjaolud, kuidas kohaldatakse käesoleva lepingu asjakohaseid sätteid ning millised on tehtud järeldused ja otsuste põhjendused.

ARTIKKEL 30

Vahekohtuotsuse vorm ja mõju

1. Vahekohus võib teha eri küsimustes otsuseid eraldi ja eri aegadel.

2. Kõik vahekohtuotsused peavad olema kirjalikud ja sisaldama põhjendusi.
3. Vahekohtu otsused on lõplikud ja assotsieerimislepingu osaliste jaoks siduvad.
4. Vahekohtuotsus peab olema vahekohtu liikmete poolt allkirjastatud, selles tuleb märkida otsuse tegemise kuupäev ja näidata ära vahekohtu asukoht. Assotsieerimislepingu osalised edastavad vahekohtu liikmete allkirjastatud vahekohtuotsuse ühe eksemplari Alalisele Vahekohtule.
5. Assotsieerimislepingu osalised avaldavad vahekohtuotsuste täisteksti, rakendades konfidentsiaalsele teabele käesoleva raamprotokolli artikliga 25 ette nähtud kaitset.
6. Assotsieerimislepingu osalised tagavad viivitamata vahekohtuotsuste täitmise.

ARTIKKEL 31

Mõlemat poolt rahuldav lahendus või muud põhjused menetluse lõpetamiseks

1. Assotsieerimislepingu osalised võivad ükskõik millal leppida kokku lahenduses, mis rahuldab mõlemat poolt. Sellisel juhul teatavad assotsieerimislepingu osalised sellest lahendusest ühiselt vahekohtule. Kui lahenduse jaoks on vaja ühe assotsieerimislepingu osalise nõusolekut, osutatakse teates sellele nõudele ja vahekohtumenetlus peatatakse seniks, kuni kestab nõusoleku saamise menetlus. Vahekohtumenetlus lõpetatakse, kui sellist nõusolekut ei ole vaja või kui teatatakse selliste riiklike menetluste lõpetamisest.

2. Kui enne otsuse tegemist muutub vahekohtumenetluse jätkamine võimatuks või see ei ole enam vajalik tulenevalt muudest põhjustest kui need, mis on nimetatud lõikes 1, teatab vahekohus assotsieerimislepingu osalistele oma kavatsusest teha vahekohtumenetluse lõpetamise otsus. Vahekohtul on õigus teha nimetatud otsus, välja arvatud juhul, kui esinevad küsimused, mille kohta otsuse tegemine võib olla vajalik, ja kui vahekohus peab seda asjakohaseks.

3. Vahekohus saadab pooltele otsuse, millega vahekohtumenetlus lõpetatakse, või mõlemat poolt rahuldava kokkuleppe, mille vahekohtu liikmed on allkirjastanud. Mõlemat poolt rahuldavate kokkulepete suhtes kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 30 lõikeid 2 – 6.

ARTIKKEL 32

Vahekohtuotsuse parandamine

1. 30 päeva jooksul pärast otsuse kättesaamist võib kumbki assotsieerimislepingu osaline taotleda, et vahekohus kõrvaldaks otsuses leiduvad arvutusvead, sisulised või kirjavead või mistahes muud samalaadsed vead või väljajätmised, teatades sellest taotlusest teisele assotsieerimislepingu osalisele ja Alalisele Vahekohtule. Kui vahekohus peab sellist taotlust põhjendatuks, teeb ta paranduse 45 päeva jooksul pärast taotluse kättesaamist. Nimetatud taotlusel ei ole peatavat mõju.

2. 30 päeva jooksul pärast otsuse teatavakstegemist võib vahekohus teha parandusi omal algatusel.

3. Vastavalt käesolevale artiklile tehakse parandused kirjalikult ja need moodustavad vahekohtuotsuse lahutamatu osa. Selliste paranduste suhtes kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 30 lõikeid 2 – 6.

8. PEATÜKK

FINANTSKÜSIMUSED

ARTIKKEL 33

Vahekohtu liikmetele ja nende assistentidele makstavad tasud ja kuluhüvitised

Pooled lepivad seitsme päeva jooksul alates vahekohtu moodustamisest ja ükskõik milliseid sidevahendeid kasutades vahekohtuga kokku järgmises:

- a) vahekohtu liikmetele makstav tasu ja kuluhüvitised, mis peavad olema mõistlikud ja võrreldavad Maailma Kaubandusorganisatsiooni egiidi all moodustatud komisjonide puhul kehtivaga;
- b) assistentidele makstav tasu, kusjuures iga vahekohtu liikme assistendile makstava tasu kogusumma peab olema mõistlik ega tohi mingil juhul ületada üht kolmandikku sellele liikmele makstavast tasust.

ARTIKKEL 34

Kulud

1. Kumbki assotsieerimislepingu osaline kannab omaenese kulud ja poole vahekohtu kuludest.

2. Vahekohus määrab oma kulud kindlaks otsuse kohta tehtavas sisulises otsuses. Kulud katavad ainult järgmise:

- a) vahekohtu liikmete tasud, mis on esitatud liikme kaupa ja mille suuruse on kindlaks määranud vahekohus ise vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 34 punktile a;
- b) vahekohtu liikmete reisikulud ja muud nende kantud kulud;
- c) Alalise Vahekohtu tasud ja kulud.

3. Lõikes 2 osutatud summad peavad olema mõistlikud, võttes arvesse vaidluse eseme väärtust, vaidluse keerukust, aega, mille vahekohtu liikmed on sellega tegelemiseks kulutanud, vahekohtu määratud eksperte ja kõik konkreetse juhtumi puhul olulisi asjaolusid.

ARTIKKEL 35

Kulude ettemaksed

1. Vahekohtumenetluse alguses võib Alaline Vahekohus nõuda pooltelt, et nad teeksid ettemakse käesoleva raamprotokolli artikli 35 lõikes 2 osutatud kulude hinnangulise summa ulatuses.

2. Vahekohtumenetluse käigus võib Alaline Vahekohus nõuda pooltelt täiendavad makseid.

3. Kõik summad, mille pooled on käesoleva artikli kohaselt üle kandnud, edastatakse Alalisele Vahekohtule, kes kasutab neid selleks, et korvata tegelikult kantud kulud, ennekõike vahekohtu liikmete ja Alalise Vahekohtu tasud.

VAHEKOHTU LIIKMETE KÄITUMISJUHEND

ARTIKKEL 1

Menetlusega seotud kohustused

1. Vahekohtumenetluse usaldusväärsuse ja erapooletuse tagamiseks peavad vahekohtu liikme kandidaadid
  - a) vältima ebasobivat või ebasobivana tunduvat käitumist,
  - b) olema sõltumatud ja erapooletud,
  - c) vältima otseseid ja kaudseid huvide konflikte ning
  - d) järgima rangeid käitumisnorme, et tagada vaidluste lahendamise menetluse usaldusväärsus ja erapooletus.
2. Endised vahekohtu liikme kandidaadid või liikmed peavad täitma käesoleva liite punktides 5 ja 6 sätestatud kohustusi.

ARTIKKEL 2

Vahekohtu liikmete avalikustamiskohustus

1. Enne vahekohtu liikmeks valimise kinnitamist teatavad kandidaadid assotsieerimislepingu osalistele kirjalikult kõigist neile teada olevatest huvidest, suhetest või küsimustest, mis võivad mõjutada nende sõltumatust või erapooletust või mõistliku eelduse kohaselt tekitada vahekohtumenetlustes ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje.
2. Kandidaadid ja vahekohtu liikmed edastavad teabe käesoleva käitumisjuhendi tegeliku või võimaliku rikkumise kohta üksnes ühiskomiteele, et assotsieerimislepingu osalised saaksid kõnealust teavet kaaluda.
3. Vahekohtu liikmed teatavad vahekohtumenetluse mis tahes etapis pooltele kirjalikult kõigist lõikes 1 kirjeldatud laadi huvidest, suhetest või küsimustest, mis on neile teada või millest nad teada saavad.

ARTIKKEL 3

Vahekohtu liikmete hoolsuskohustus

1. Pärast seda, kui vahekohtu liikmed on valitud, täidavad nad kogu menetluse kestel oma kohustusi põhjalikult, kiiresti, ausalt ja hoolikalt.

2. Ennekõike teevad vahekohtu liikmed järgmist:
- a) käsitlevad üksnes neid küsimusi, mis tõstatatakse vahekohtumenetluses ja mis on otsuse tegemisel vajalikud, ega delegeeri seda ülesannet kellelegi teisele;
  - b) võtavad kõik vajalikud meetmed selle tagamiseks, et nende assistendid on teadlikud käesoleva liite artiklite 1, 2 ja 6 kohastest nõuetest ning täidavad neid.

ARTIKKEL 4

Vahekohtu liikmete sõltumatus ja erapooletus

Vahekohtu liige:

- a) on sõltumatu ja erapooletu, väldib ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje teket ega lase end mõjutada isiklikest huvidest, välisest survest, poliitilistest tõekspidamistest, avalikest protestidest, lojaalsusest liidule või assotsieerunud riikidele ega kriitikakartusest;
- b) ei võta kaudselt ega otseselt ühtegi kohustust ega võta vastu ühtegi hüve, mis võiks takistada või tunduda takistavat tema ülesannete nõuetekohast täitmist;
- c) ei kasuta oma seisundit vahekohtu liikmena isiklikes või eraviisilistes huvides ning väldib toiminguid, mis võivad jätta mulje, et kellelgi teisel on võimalik teda mõjutada;

- d) ei lase varasematel või praegustel rahalistel, ärilistel, erialastel, isiklikel ega sotsiaalsetel suhetel ega kohustustel mõjutada oma käitumist ega otsuseid;
- e) väldib selliste suhete tekkimist või rahaliste huvide omandamist, mis võivad mõjutada tema erapooletust või mis võivad põhjendatult jätta ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje;
- f) ei aruta ühe või mõlema poolega vahekohtumenetluse sisu ega korralduslike küsimuste üle, kui juures ei viibi teisi vahekohtu liikmeid.

ARTIKKEL 5

Vahekohtu endiste liikmete kohustused

Kõik vahekohtu endised liikmed väldivad tegevust, mis võib jätta mulje, et nad olid oma ülesannete täitmisel erapoolikud või said vahekohtu otsusest kasu.

ARTIKKEL 6

Konfidentsiaalsus

1. Vahekohtu liige ega endine liige ei tohi kunagi:
  - a) avalikustada ega kasutada vahekohtumenetlusega seotud või sellise menetluse käigus saadud mitteavalikku teavet selle menetluse välisel otstarbel ega sellist teavet avalikustada või kasutada, mitte mingil juhul avalikustada või kasutada seda teavet eesmärgiga saada isiklikku kasu, tuua kasu kellelegi teisele või kahjustada teiste isikute huve;
  - b) avalikustada vahekohtu aruteludes arutatut ega vahekohtu liikmete seisukohti.
2. Vahekohtu liige ei avalikusta vahekohtu otsust ega selle osa enne, kui otsus raamlepingu käesoleva protokolli kohaselt avalikustatakse.

RAAMPROTOKOLL nr 7
PARLAMENTAARSE ASSOTSIATSIOONIKOMITEE PÕHIKIRJA KOHTA

ARTIKKEL 1

Raamlepingu artikli 78 alusel loodud parlamentaarne assotsiatsioonikomitee moodustatakse ja tegutseb vastavalt käesoleva lepingu ja käesoleva põhikirja sätetele.

ARTIKKEL 2

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee on kaksteist liiget. Neli liiget määrab Euroopa Parlament ja mõlema assotsieerunud riigi parlament määrab kumbki neli liiget.

ARTIKKEL 3

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee valib oma liikmete hulgast endale presidendi ja asepresidendi. Komitee presidendiks on üheaastase ametiajaga vaheldumisi Euroopa Parlamendi nimetatud liige ja ühe assotsieerunud riigi parlamendi poolt nimetatud liige.

ARTIKKEL 4

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee peab vähemalt kord aastas korralise istungi vaheldumisi ELis ja assotsieerunud riigis. Komitee otsustab igal istungil, kus toimub järgmine korraline istung. Erakorralisi istungeid võib pidada parlamentaarse assotsiatsioonikomitee otsuse alusel vastavalt komitee töökorrale, mis on võetud vastu käesoleva raamprotokolli artikli 5 kohaselt.

ARTIKKEL 5

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee võtab liikmete kahekolmandikulise häälteenamusega vastu oma töökorra.

ARTIKKEL 6

Parlamentaares assotsiatsioonikomitees osalemise kulud kannab see parlament, kes liikme nimetas.